

SVENSKLÄRAREN

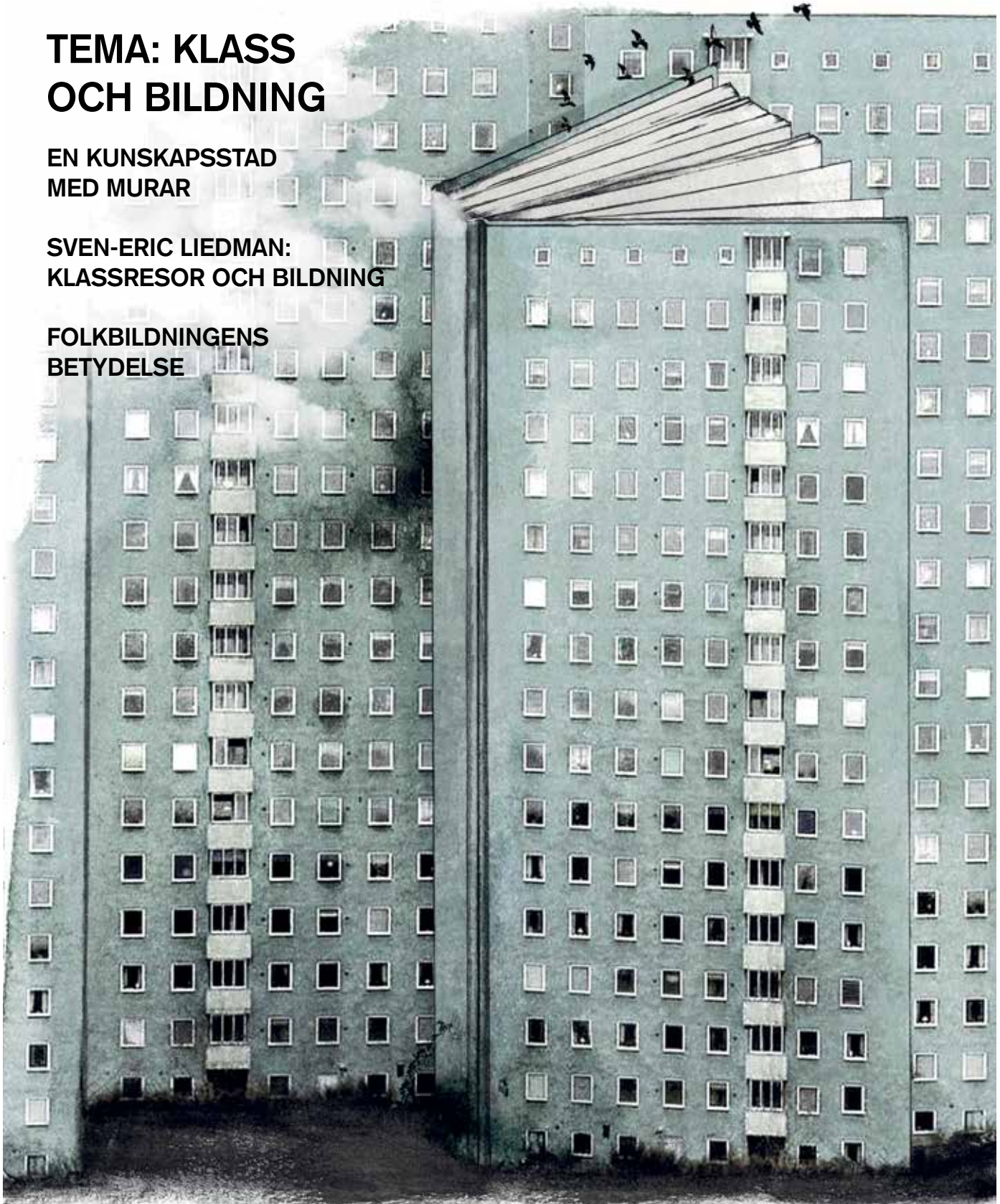
TIDSKRIFT FÖR SVENSKUNDERVISNING NR 4-2018 ÅRGÅNG 62

TEMA: KLASS OCH BILDNING

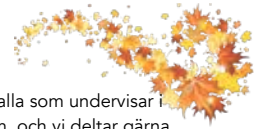
EN KUNSKAPSSTAD
MED MURAR

SVEN-ERIC LIEDMAN:
KLASSRESOR OCH BILDNING

FOLKBILDNINGENS
BETYDELSE

GÅ MED I SVENSKLÄRARFÖRENINGEN

Varför ska du vara med?

Svenskläraryforeningen är mötesplatsen för alla som undervisar i svenska. Hos oss möts yrkesverksamma lärare och forskare för diskussion, lärande, fördjupning och inspiration.

Vad får du?

Du får tidningen Svenskläraren fyra gånger om året med inspirerande, ifrågasättande och intresseväckande texter med många olika perspektiv på svenskämnet, liksom recensioner av läroböcker och forskningslitteratur.

Du får vår fullmatade årsskrift där relevant, djuplodande och ny forskning presenteras utifrån ett nytt spännande perspektiv varje år.

Du får inbjudningar till högkvalitativa utbildningsdagar och forskningsföreläsningar på olika ställen i landet. Dessa är oftast helt gratis för våra medlemmar.

Du får möjlighet att vara med på kurser och konferenser om skönlitteratur, språk och kultur i hela Norden via föreningen Nordspråk.

Fortfarande inte övertygad?

Vi driver frågor som är relevanta för alla som undervisar i svenska, oavsett årskurs och skolform, och vi deltar gärna i debatten kring språkets, litteraturens och svenskämnets roll i skolan och samhället.

Föreningen bygger på engagemang, kunskap och passion för svenskämnet, språket och litteraturen!

Föreningen, bildad 1912, är helt ideell. Vi är redan många men vi behöver bli fler.

Brinner du också för svenskämnet? Kom med du också!

Du anmäler att du vill bli medlem på vår hemsida: <http://www.svensklararforeningen.se/bli-medlem/>

Kontakta oss på info@svensklararforeningen.se
Vi finns också på Facebook, gruppen Svensklärarna, och på Twitter, @svensklararna.

SVENSKLÄRARFÖRENINGEN

Nyhet! Svenska impulser 1 SVA

Nyhet
för kursen
SVA 1!

Svenska Impulser 1 SVA är avsedd för kursen svenska som andraspråk 1 på gymnasiet och vuxenutbildningen.

Boken har ett tydligt fokus på strategier för

- Språkinläring
- Språkjämförelse
- Grammatiska övningar

100% BLENDED LEARNING

Varje lärare har sitt sätt att undervisa. Precis som varje elev har sitt sätt att lära. Med blended learning väljer du din egen mix av digitala och tryckta läromedel och formar undervisningen så att den passar just dig och dina elever.

s a n o m a utbildning

Ledande läromedel

LEDARE CARL-MAGNUS HÖGLUND, REDAKTÖR

Vi lever i en tid med ökande skillnader i barn och ungdomars uppväxtvillkor. Det gäller såväl ekonomiska skillnader som sociala och kulturella. Att färdas från en fattig och trångbodd stadsdel i nordöstra Göteborg till de välbärgade villastadsdelarna vid havet i väster, är som att färdas mellan två skilda världar. I en sådan här tid när samhället slits isär mellan nygamla skilljelinjer som klass, stad/landsbygd, invandare/svensk, har skolan en mycket viktig roll att spela. Skolan ska kompensera för skillnader i uppväxtvillkor och fostra eleverna till att bli jämlika demokratiska samhällsmedborgare. Det vilar en tung börda på skolan, skriver Sven-Eric Liedman i sin artikel i vårt tema om klass och bildning.

MEN SOM FLERA AV skribenterna i detta nummer påpekar är det mycket som tyder på att dagens skolsystem snarare är en del av den polariserande tendensen än en kraft som motverkar den. Mats Widigson beskriver hur vi är i full färd med att bygga kunskapsmurar: elever från ogynnsamma socioekonomiska utgångslägen lyckas allt sämre i skolan och vi har fått en peda-

gogisk segregation där undervisningskvaliteten är högre på skolor med en hög andel elever från resursstarka hem.

VI HAR NATURIGTVIS OCKSÅ flera artiklar som diskuterar hur svensklärare kan bidra till bildning och i förlängningen möjliggöra klassresor. Louise Malmström skriver om folkbildningens betydelse, och i annan artikel diskuterar tre gymnasielärare vad bildning kan vara i klassrumspraktiken.

Vi gör också en historisk tillbakablick. Lisbet Hurtig skriver om en skolform vars syfte var att bevara klass- och könsnormer: Flickskolan. Men som också var en pedagogisk experimentverkstad som bland annat kom att påverka svenskämnet utformning.

INNEHÅLL

- 3 Ledare
- 4 Nyheter
- 6 Utvidgat kollegium på Facebook
Av Ann-Christin Randahl
- 9 Språkspalten

- 10 Tema: Klass och bildning
- 10 Temainledning
Av Nils Larsson
- 12 Klass och bildning
Av Sven-Eric Liedman
- 14 En kunskapsstad med murar
Av Mats Widigson
- 17 Läsande på yrkesprogram
Av Pia Visén
- 20 Bildning kräver mod och motstånd
Av Joakim Lygner, Kristina Magnér och Ulrika Nemeth
- 22 Folkbildningens betydelse
Av Louise Malmström
- 24 Flickskolan
Av Lisbet Hurtig

- 26 Forskning: Avhandling om poesiundervisning
- 28 Recensioner
- 31 Krönika

SVENSKLÄRAREN

Tidskr. för svenskundervisning

Redaktör och annonsbokning: Carl-Magnus Höglund.

Adress: Svenska Läraren, c/o Höglund, Ingelsetorp 13, 438 54 Hindås, tel 0708 - 559 649. E-post: red@svensklararen.se

Ansvarig utgivare: Carl-Magnus Höglund. Redaktionsråd: Christina Olin-Scheller, Suzanne Parmenius Swärd, Anna Nordenstam och Joakim Lygner. Omslagsillustration: Maria Metsävainio. Grafisk form: Alba.nu. Layout: Carl-Magnus Höglund. Tryck: Trydells, Laholm. ISSN: 0346-2412.

Prenumeration: Ingår i medlemskap, vars avgift är från och med år 2019 320 kronor. För skolor, institutioner och andra icke-medlemmar kostar det 350kr. Utlandsprenumeration 380kr. Betalas enklast direkt på hemsidan www.svensklararforeningen.se. Alternativt erläggs avgiften till föreningens bankgiro 876-1454 (kontakta då samtidigt föreningen via mail info@svensklararforeningen.se och uppge adress och mailadress).

Utgivningsplan 2019

Nr	Materialdag	Utkommer	Tema
1	21 januari	15 februari	Motstånd
2	8 april	3 maj	Mätning
3	19 augusti	5 september	Stil
4	28 oktober	21 november	Inte bestämt ännu

Fortbildningsdag om digitala perspektiv på svenskämnet

Ett 60-tal svensklärare deltog i fortbildningsdagen "Digitala perspektiv på svenskämnet" som anordnades på Peder Skrivares skola i Varberg fredagen den 19 oktober.

Den första föreläsaren var Christina Olin-Scheller, professor i pedagogiskt arbete vid Karlstads universitet. Ur ett literacyperspektiv belyste hon vad det innebär för elevers och svensklärares skolvardag att digitala verktyg och resurser som datorer, läsplattor och mobiltelefoner blir allt vanligare i klassrummet.

Stina Thunberg, doktorand vid Luleå tekniska universitet, föreläste om hur digitala medier kan användas för att levandegöra klassiska verk. Dagen avslutades med

Christina Olin-Scheller föreläser på fortbildningsdagen.

att Jenny Edvardsson, svensklärare i Kristianstad och författare, föreläste om hur digital teknik kan användas i klassrummet.

Nästa års fortbildningsdag kommer att hållas i Malung i oktober.

Carl-Magnus Höglund

Spegla språket i ditt klassrum!

Nytt läromedel i svenska och svenska som andraspråk för åk 7-9. Finns även som onlinebok.

Nyhet!
Spegla
språket åk 9
Textsamling

**100%
BLENDED
LEARNING**

Varje lärare har sitt sätt att undervisa. Precis som varje elev har sitt sätt att lära. Med blended learning väljer du din egen mix av digitala och tryckta läromedel och formar undervisningen så att den passar just dig och dina elever.

s a n o m a utbildning

Ledande läromedel

På bilden syns från vänster Susanne Thorén som är Annelie Lernalers rektor, Mariette Liljekvist, Sara Viklund och Eva Hedencronas dotter Katarina Hedencrona.

Svensklärriset delades ut

Lördagen den 29 september delades årets Svensklärris ut på Bokmässan i Göteborg. Som vi har berättat om tidigare är årets pristagare:

- Eva Hedencrona, svensklärare på Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg och läromedelsförfattare.
- Sara Viklund, gymnasielärare i svenska på Strömbackaskolan i Piteå.
- Annelie Lerner, grundskollärare på Jutarumsskolan i Halmstad.
- Mariette Liljekvist, lärare i svenska som andraspråk på Seminarieskolan i Landskrona.

De får 50 000 kronor var och ytterligare 30 000 till respektive skola. I juryn som utser pristagarna ingår medlemmar i Svensklärriföreningen.

På vår hemsida finns längre intervjuer med alla pristagare.

Carl-Magnus Höglund

Styrelsemöte i Svensklärriföreningen

I samband med föreningens fortbildningsdag i Varberg (se föregående sida) höll även Svensklärriföreningen ett styrelsemöte. Där bestämdes det bland annat att årsboken, SLÅ, enbart kommer att ges ut i digitalt format från och med nästa år. Anledningen är främst att föreningen behöver spara pengar. Man beslöt också att även nästa år arrangera en fortbildningsdag. Den kommer att vara i Malung i mitten av oktober och temat blir "Svenska – ett globalt ämne". Dessutom beslutades det att medlemsavgiften ska höjas med 30 kronor. Ny medlemsavgift blir då 320 kronor per år.

Carl-Magnus Höglund

Fixa texten, andra upplagan – för svenska och sva

Nu uppdateras den populära Fixa texten där fokus ligger på att läsa, tala och skriva i genrer. Utgångspunkten är de tre S:en – syfte, struktur och språk. Bland nyheterna finns nya genrer, ännu mer stöttning och lärarhandledningar.

FIXA TEXTEN 2
Svenska och sva för högskoleetiet
Pär Sahlin

FIXA TEXTEN 1
Svenska och sva för högskoleetiet
Pär Sahlin

ANDRA UPPLAGAN

Beställ ditt utvärderingsexemplar på nok.se/fixatexten

”SHARING IS CARING” – Professionsutveckling på Facebook

Facebook-grupper för svensklärare har för många blivit ett viktigt utvidgat kollegium. I ett forskningsprojekt har man studerat hur interaktionen går till, vad som diskuteras och vilket sorts svensklärämne som framträder.

En stor andel av Sveriges lärarkår är med i Facebook-grupper för lärare. I denna artikel ges en bild av deltagarmönster och delande av didaktisk kunskap i tre stora grupper som riktar sig till lärare i något av svenskämnen. Resultaten bygger på data som samlats in i det VR-finansierade projektet ”Fortbildning på Facebook” vid Karlstads universitet (<http://www.kau.se/matematik/forskning/vr-projekt-facebook>). I projektet studerar vi både svensk- och mattelärare men här är det svensklärare som är i fokus. Våra data består av cirka 100 inlägg med kommentarer och gillanden, så kallade likes, per grupp samt bilder, länkar och dokument kopplade till dessa interaktioner. Vi har också genomfört 19 intervjuer med lärare som är aktiva i grupperna.

Teoretiskt förstår vi dessa Facebook-grupper som professionella lärandegemenskaper (se t.ex. Lave & Wenger 1991, Little 2002 eller Stoll m.fl. 2006) och har studerat interaktioner och kunskapsutbyte med hjälp av verktyg från systemisk funktionell grammatik (se t.ex. Halliday & Matthiessen 2013 och Holmberg & Karlsson 2006) och Shulmans PCK-ramverk (1987). Vi har även gjort statistiska analyser.

De statistiska analyserna visar bland annat att aktivitetsnivån är högst runt lunchtid och på kvällar. Dessutom är aktivitetsnivån högre i början av veckan. Mycket av aktiviteten sker utanför normal arbetstid.

Drygt hälften, 52 procent, av inläggen och kommentarerna publiceras före klockan 8.00 eller efter 17.00. Alla tre grupperna har en aktivitetsnivå på cirka 20 procent på helger och lov. Vi ser också att interaktionens omfattning skiljer sig åt mellan de tre grupperna. I en av grupperna får varje inlägg statistiskt sett betydligt färre kommentarer, 2.88 mot 7.51 respektive 8.57 i de andra båda grupperna.

Facebookgrupper som helpdesk

Genom att analysera Facebook-inläggen som språkhandlingar (Halliday & Matthiessen 2013 och Holmberg & Karlsson 2006 och Holmberg 2011) har vi undersökt vilken typ av interaktion som initierats i inläggen, det vill säga vad lärarna vill få utträtt när de postar ett inlägg. 90,5 procent av inläggen består av frågor och erbjudanden. Lärare gör alltså inlägg i första hand för att de förväntar sig att andra medlemmar i gruppen kan och är villiga att ge svar på den fråga som ställs eller att medlemmarna är intresserade av att ta emot det som erbjuds i inlägget (se Tabell 1).

Uppnår då lärarna vad de hade avsett? Till de fyra språkhandlingarna kan man koppla förväntad och alternativ respons. Den som ställer en fråga önskar ett svar. Den som erbjuder något önskar ett accepterande och så vidare. I de allra flesta fall är responsen förväntad, det vill säga skribenten får den respons som önskades. Till exempel får 83,4 procent av de frågor som ställs svar och 97,5 procent av erbjudande får likes eller positiva kommentarer. Totalt sett får 90 procent av alla inlägg respons. Endast 1 procent av dessa inlägg får enbart alternativ respons. Det är alltså få påståenden som ifrågasätts, erbjudanden som avvisas eller uppmaningar från kolleger som lärare vägrar utföra.

Vi menar att man utifrån dessa resultat kan se Facebook-grupperna som en helpdesk, dit lärare kan vända sig med frågor och få svar eller ta del av erbjudanden. Eftersom så få inlägg får alternativ eller oönskad respons kan Facebook-grupperna ses som professionella lärandegemenskaper som bygger på tillit (Stoll m.fl. 2006). Vidare signalerar den låga andelen påståen-

Tabell 1: Språkhandlingar i inläggen

Språkhandling	Grupp 1	Grupp 2	Grupp 3	Andel av totalt
Påstående	10%	4%	3%	5,5%
Fråga	48%	52%	48%	49,7%
Erbjudande	38%	37%	47%	40,8%
Uppmaning	3%	7%	1%	4,1%

den att dessa grupper i första hand inte är forum för diskussioner av exempelvis skolpolitiska frågor. Ett påstående kan både bekräftas och ifrågasättas. Om lärare önskat den typen av utbyte hade fler inlägg sannolikt utgjorts av påståenden.

Dessa slutsatser bekräftas av intervjuer. Lärarna beskriver Facebook-gruppernas funktion som att det i första hand handlar om att hjälpa andra, få andras perspektiv på de frågor som ställs och att bli en influencer som kan inspirera andra.

Skilda roller och beteenden

De intervjuade lärarna har vi kategoriserat som högaktiva och lågaktiva. Kategoriseringen bygger på i vilken utsträckning lärarna postar och kommenterar inlägg och säger ingenting om tid, hur ofta de loggar in i grupperna eller följer med i flödet.

Högaktiva deltagare postar ofta inlägg. De planerar sin aktivitet noga och har ofta en agenda. Facebook-grupperna kan användas som en resurs i karriären. Högaktiva deltagare, som vi har intervjuat, har bloggar och Twitter-konton som de länkar till. Deras aktivitet ger bilden av ett slags medieekologi där olika sociala medier används för att skapa och bibehålla relationer med andra lärare. Av trofasta följare får dessa högaktiva deltagare stöd. Följarna får i sin tur uppmärksamhet och uppskattning. Utifrån Lave och Wengers teorier om deltagande följer de högaktiva en bana mot ett slags mentorskap, där de går från att vara anonyma läsare till att ”ta en risk” och bli offentliga skribenter, från att i huvudsak kommentera till att posta inlägg och från att vara medlemmar i andras grupper till att starta egna. Dessa grupper kan ha tiotusentals följare. Den gemensamma drivkraften för denna kategori lärare tycks vara den positiva återkopplingen från andra gruppmedlemmar. En av de intervjuade konstaterar: ”Sharing is caring”.

Andelen lågaktiva deltagare är betydligt större än andelen högaktiva. Med våra data kan vi inte avgöra hur stor andel det rör sig om. Tidigare studier av Facebook-grupper för lärare har också kommit till olika resultat, från 99 procent (Olausson 2008) till 75 procent (Högberg 2005). Lågaktiva deltagare följer flödet noga och scollar mycket. De väljer specifika grupper och söker svar på specifika frågor. De lärare som vi har intervjuat berättar också att de följer vissa individer på Facebook, Twitter och Insta-

gram. Om Facebook ger högaktiva deltagare en arena, upplever lågaktiva deltagare att de får en enorm idébank, som gör det roligare att undervisa. ”All min fortbildning sker där”, säger en av de intervjuade lärarna.

Tidigare studier har beskrivit användare av sociala medier som prosumers; de både producerar och konsumerar. Våra resultat ger en delvis annan bild. Istället för att vara prosumers tycks lärarna i högre utsträckning anta en roll i gruppen där de antingen i första hand är producent eller konsument.

Utvidgat kollegium

Det utvidgade, virtuella kollegiet (Körning 2013) ses som ett komplement till kollegiet på skolan. Vissa lärare beskriver hur de saknar ämneskolleger på den egna skolan och hur Facebook-grupperna erbjuder dem kolleger att samverka med. Andra framhåller gruppernas betydelse för ämnesdidaktisk utveckling, då många skolor idag är organiserade runt arbetslag, snarare än ämneslag. Även om lärarna genom Facebook-grupperna får tillgång till tusentals kolleger, tycks en mer nära samverkan begränsas till ett antal Facebook-kolleger som kommenterar och stöttar varandra. Kollegialiteten kan upplevas som mycket stark. ”Det känns som att man känner kolleger som man aldrig har träffat”, menar en lärare. Det utvidgade kollegiet i Facebook-gruppen kan också användas för att få perspektiv på frågor som är aktuella på den egna skolan. Exempel som nämns i intervjuerna är bedömning av specifika provuppgifter i de nationella proven och olika villkor kopplade till lärarpupdraget.

Ett fåtal högaktiva deltagare har ett uttalat uppdrag från skolledning eller utvecklingsenheter att följa Facebook-flödet, men den gängse uppfattningen är att skolledning och huvudmän har alltför begränsad kunskap om och visar ett alltför litet intresse för den professionsutveckling som sker i Facebook-grupper för lärare – trots att de utgör en central resurs för så många: ”Jag kan sakna aktivt stöd från huvudmännen, ett intresse för den här fantastiskt avancerade fortbildningen som många av oss sysslar med på vår fritid”.

Så vad erbjuder då dessa Facebook-grupper? Vad är det för slags didaktisk kunskap som delas? När vi har analyserat interaktionerna med hjälp av Shulmans ramverk

kan vi konstatera att merparten utgörs av ämnesdidaktisk kunskap. I vår analys har vi utvidgat den ämnesdidaktiska kategorin till att omfatta även kunskap om elever och kunskap om undervisningsmaterial, eftersom de i regel förekommer tillsammans. En lärare som till exempel frågar efter ett boktips, ombeds först att förtydliga för vilken grupp elever boktipset är tänkt och för vilket sammanhang. Nedan finns exempel på kunskap som efterfrågas i inläggen. Exemplet är lätt bearbetat för att undvika identifiering. I 17 procent av inläggen efterfrågas ingen kunskap som kan knytas till Shulmans ramverk. Även dessa frågor kan förstås vara värdefulla i lärarnas arbete. Typexempel på en sådan fråga finns i tabel-

Exempel på kunskap som efterfrågas

• Ämnesdidaktisk kunskap:

Hej, jag vill jobba med argumenterande texter för nyanlända och har tänkt mig att arbeta med både bilder och film. Har ni tips på var jag kan hitta bra material?

• Ämneskunskap:

Jag ska göra ett grammatikprov med mina elever och undrar vilken ordklass ordet ”dock” räknas som?

• Pedagogisk och allmäntdidaktisk kunskap:

Jag tänkte arbeta med enkäter och exittickets. Vilka program eller appar tycker ni fungerar bäst?

• Kunskap om skolkontexten på olika nivåer:

Jag undrar över instruktionerna i nationella provets muntliga del. Kan det stämma att det tar 10+60+110=180 min? Eller ska varje grupp ta max 110 min? Hur lång tid tar förberedelserna i varje grupp?

• Kunskap om skolans mål och värdegrund:

En av mina elever skrev om för- och nackdelar med betyg på nationella provets skrivdel. Eleven kom inte fram till någon slutsats. Kan jag ändå godkänna uppgiften?

• Övrigt:

Är det någon som har Gibbons böcker och kan tänka sig att sälja dem?

len: "Är det någon som har Gibbons böcker och kan tänka sig att sälja dem?"

Om andelen "Övrigt" räknas bort kan 63,9 procent av återstående interaktioner knytas till ämnesdidaktisk kunskap, 4,9 procent till ämneskunskap, 9,8 procent till pedagogisk och allmäntdidaktisk kunskap, 10,7 procent till kunskap om skolans mål och värdegrund och 10,7 procent av kunskap om skolans mål och värdegrund.

Förutom ett stort fokus på delande av ämnesdidaktisk kunskap finns också en tydlig orientering mot undervisning i närtid, antingen sådan som lärare precis har genomfört och vill dela med sig av eller undervisning som ska genomföras och där lärare ber kolleger om råd och stöttning. Närtidsorienteringen beskriver lärarna även i intervjuerna. Till exempel är det många frågor om bedömning när de nationella proven genomförs, frågor om matriser i anslutning till utvecklingssamtal och frågor om boktips i anslutning till lov, för att nämna några.

Utbyte av kunskap

Kunskapsutbytet i interaktionerna kan beskrivas som ett slags transaktioner med givare och mottagare. Den ena har kunskap som den andra saknar eller önskar. Typiskt avslutas en sådan interaktion med ett "Tack". I följande exempel efterfrågas ett bra boktips, ett vanligt tema i våra data:

Har du ett bra boktips? Jag har läst Ellen, Sorken och hemligheten i min klass. Den engagerade även elever som inte varit så lässugna tidigare. Nu är jag på jakt efter tips som kan fortsätta stimulera deras läsintrisse.

Böckerna om Sandvargen

Mina elever älskade Jördis av Elin Lindell.

Mina också

Den ska jag låna.

Serien om Tsatsiki har varit mycket uppskattad. Den finns ju också som film.

Vi har just avslutat Önskestjärnan

Iris Karlssons värsta sommar. Den är både spännande och rolig.

Det finns en underbar serie om Dunne. Första boken heter Mitt lyckliga liv.

Alla böcker av Frida Nilsson är toppen.

Tack snälla för alla tips.

Exempel på interaktioner där deltagarna på något sätt ger uttryck för ett lärande eller där de deklarerar sin nya kunskap har vi valt att benämna transformationer. Trans-

formationer är inte så vanliga i vårt material. Totalt förekommer transformationer endast i 11 procent av interaktionerna. Det finns fler transformationer i långa konversationer (≥ 10 kommentarer). I de långa konversationerna finner vi exempel på transformationer i 25 procent av interaktionerna. Vad lärare gör med den kunskap som delas är förstås avgörande för hur man kan se på Facebook-grupper som en arena för professionsutveckling. Hur transaktioner sätts i spel i undervisningen eller hur konversationer mellan lärare fortsätter på Messenger eller andra sociala medier ser vi inte i våra data. Av intervjuvaren får vi emellertid en bild av hur kunskapsflödet kan se ut: "Så det är en interaktion. Man läser någonting. Utvecklar. Testar. Får synpunkter från andra. Kan utvärdera sin egen verksamhet. Men idén har kommit via Facebook från början."

Svenska som ett färdighetsämne

Vilket svenskämne är det då som framträder i Facebook-grupperna? Med utgångspunkt i Malmgrens (1996) ämneskonceptioner ser vi i första hand ett färdighetsämne, i andra hand ett erfarenhetspedagogiskt ämne och i tredje hand ett bildningsämne. Färdighetsämnet märks tydligast i interaktioner som rör undervisning på lågstadiet och undervisning för nyanlända. Den genrepedagogiska metodiken och ett språk- och kunskapsutvecklande arbete beskrivs också utifrån ett färdighetsperspektiv. Fokus ligger på att eleverna ska tala, läsa och skriva, vilket leder till att innehållet framstår som underordnat. Att färdighetsämnet dominerar i Facebook-grupper för svensklärare, bedömer vi som en avspiegling av ämnets samtida orientering. Möjligen lämpar sig också Facebook-mediet som sådant extra bra för interaktioner ur ett färdighetsperspektiv, med snabba transaktioner snarare än fördjupande resonemang om ämnets mål och mening. Det erfarenhetspedagogiska ämnet framträder tydligast i interaktioner om litteraturval. Skönlitteratur har en fortsatt stark ställning, men litteratur väljs för att väcka läslust eller debatt. I inläggen framhålls att det är viktigt med igenkänning i teman och författarval. Det synliggörs också i beskrivningar av skrivuppgifter som gärna ska knyta an till elevers egna erfarenheter. Interaktioner där svenska som ett bildningsämne står i förgrunden

är få. I våra data finner vi bara ett exempel på undervisningsupplägg med epokstudium och en fråga om en bra text för att illustrera upplysningen. Epokstudium tycks också ha ersatts av tematisk läsning, till exempel om poeter då och nu.

"Måste alla moment examineras?"

Slutligen tycker vi oss se ytterligare ett svenskämne. Detta svenskämne handlar i stor utsträckning om att mäta elevers kunskaper. I ett inlägg efterfrågar en lärare examinationsuppgifter till temat nordiska språk. Flera kolleger ger tips, till exempel om upplägg liknande nationella provet, konferenser som avslutas med att elever skriver utredande text eller förberedda debatter. Interaktionen avslutas med att en lärare explicit frågar: "Måste alla moment verkligen examineras." I ett annat inlägg efterfrågas uppgifter, som inte ska bedömas, till terminens sista veckor. Läraren får nio olika förslag som framförallt motiveras av att de antingen är lustfyllda eller av att de inte ger något rättningsarbete för läraren.

Sammanfattningsvis präglas Facebook-grupper för svensklärare av en delandekultur. Framförallt består utbytet av ämnesdidaktisk kunskap. De flesta interaktionerna kan beskrivas som ett slags transaktioner. Exempel på transformationer, där lärare på något sätt deklarerar sin nya kunskap, är få. För deltagande lärare kan Facebook-grupperna användas både som en hjälp desk, en anslagstavla och en scen. De kollektiva processer med givare och mottagare som utgör grundmönstret i dessa grupper byggs på positiv feedback, mentorskap och en stark vi-känsla.

Ann-Christin Randahl

Ann-Christin Randahl är universitetslektor vid Göteborgs universitet och postdoktor vid Karlstads universitet där hon deltar i projektet "Fortbildning på Facebook".

Fotnot: Referenser finns publicerade vår hemsida www.svensklararforeningen.se

Bra, bien, bene, hao

Skicka in era frågor

I Språkspalten skriver Språkrådets personal om aktuella språkfrågor och svarar på era frågor.

Skicka era frågor, funderingar och synpunkter till sprakfragor@sprakoch-folkminnen.se
Skriv *Svenskläraren* i ämnesfältet.

NÄR JAG GICK PÅ GYMNASIET sommarjobbade jag som glassförsäljare. Det var ett fint jobb. Kiosken stod precis i Göteborgs hamninlopp, så jag såg ut över havet hela sommaren och så träffade jag folk från hela världen. Det var ett perfekt tillfälle att motionera skolengelskan, skolfranskan och skoltyskan, och även om samtalen mest handlade om antal glasskolor, så hände det att jag fick berätta något om "svensk kultur" eller småprata om väder och vind.

Kanske var arbetet något understimulerande ändå, för jag började gissa vilka glassmaker människor skulle komma att välja redan innan de kommit fram till kön. Det visade sig vara ganska förutsägbart utifrån ålder, klädsel och lite andra ledtrådar. På samma sätt började jag försöka avgöra vilken nationalitet en kund hade så snart hen närmade sig. Amerikan på semester? Engelska. Tysk utbytesstuderande? Svenska. Husbil? Fransman eller italienare, svårt med språk här, franska kunde funkna, eller så fick jag montera ner glassmenyn ur fönstret och peka.

UNDER DE HÄR SOMRARNA missbedömde jag naturligtvis människor både vad gällde preferenser i glassmak och nationalitet. En dag kom en man fram, som jag bedömde som fransktalande, och jag var så inställd på det att jag inte förstod vad han sade när han kom fram till luckan. Jag fick fråga, först på franska, sedan på engelska, innan jag insåg att det den här personen talade, det var vanlig skånska. Jag minns ännu skammen när jag insåg att jag hade dragit så många förhas-tade slutsatser om den här mannen och vad som skulle kunna tänkas komma ur hans mun att jag inte förstod honom när han talade mitt eget modersmål. I samma ögonblick gick det också upp för mig hur människor som av olika skäl inte ser ut som majoritetsbefolkningen hela tiden måste mötas av förvånade blickar och övertydligt, långsamt tal.

Man kan inte se på en människa vilket språk hon talar.

Man kan nämligen inte se på en människa vilket språk hon talar. I synnerhet inte i en globaliserad värld. En god vän till mig har en dotter som är adopterad. Dottern är född i Kina. I somras lekte jag med denna flicka i en pool i Italien. Flickan var entusiastisk och babblade hela tiden för sig själv: "Jag går i, jag går ur igen, hopp hopp". På poolkanten satt en äldre italiensk kvinna och vaktade sitt lekande barnbarn och betraktade den svensktalande flickan med ett stort leende.

-Vad du pratar lilla barn, sade damen. Ett helt annat språk. Completamente diverso.

Av någon anledning tyckte jag att jag behövde ställa saker till rätta i det här läget och

förklarade:

-Parla svedese. (Det här är ungefär all italienska jag kan.)

Damen skrattade till. Nejnej. Barnet pratade inte svedese, det såg man ju. Hon pratade cinese.

Och eftersom mina italienskakunskaper inte sträcker sig så långt fick jag släppa alla idéer om att undervisa min medmänniska vid poolkanten om möjligheten att en människa kan se ut att ha ett visst ursprung men att man aldrig bör dra slutsatser om vilka erfarenheter och vilket språk det innebär att den människan har med sig.

SPRÅK ÄR INTRESSANT på det sättet: det går alltid att lära sig språk som tillhör ett kulturellt eller geografiskt område som ligger långt från det där man själv har hamnat. Varje gång jag påminns om det blir jag glad. Det gör att världen inte är så förutsägbart, utan rymmer många fler möjligheter. Man kan välja blåbärs-glass även om man har svarta glasögonbågar, som vanligen tyder på att man kommer att välja något med bitter choklad. Och man kan prata svenska även om man ser fransk ut, eller kinesisk. Det är bra, bien, bene, hao.

Sofia Tingsell

Ökade skillnader stor utmaning för svensk skola

Nils Larsson är ordförande i Svenskläraryörelsen. Han är universitetsadjunkt i svenskdidaktik på Stockholms universitet, och tidigare verksam som svensk-, svenska som andraspråk- och engelsklärare i Rinkeby skolan, Stockholm.

Dessa stora skillnader är självklart alarmerande.

Den 6 september i år dog Sven Wernström. Han föddes 1925 och hade när han dog ett långt författarliv bakom sig. Mer än många andra författare förknippas Sven Wernström med begreppet klass. När jag själv läste hans böcker *Mexikanen* och *Befriaren* som tonåring öppnades mina ögon för världens orättvisor på ett nytt sätt. Innan dess hade jag inte förstått så mycket av de klassmässiga motsättningar som faktiskt finns och alltid har funnits i världen, men jag förstod då att Latinamerika var mycket präglad av dessa motsättningar. Sven Wernström kommer sannolikt att bli ihågkommen av många människor för att han har öppnat deras ögon för klassbegreppet både i Latinamerika och i den svenska historien med sin serie om *Trälarna*.

SKOLAN I SVERIGE idag är segregerad; detta är de flesta överens om. Eftersom jag har den stora förmånen att få arbeta med utbildning av de blivande svensklärarna, har jag besökt många svenskklassrum. Till dags dato har jag gjort 160 VFU-besök i Storstockholm med omnejd. Det är ibland helt olika världar som jag möts av i dessa olika svenskklassrum. Det finns högstadielklasser där eleverna ägnar sig åt litteratursamtal på hög nivå som den mest självklara sak i världen, och det finns gymnasieklasser där svenskläraren måste påminna eleverna om att namn ska skrivas med stor bokstav.

Dessa stora skillnader är självklart alarmerande. Svenskämnet lägger ju grunden till unga människors framtida möjligheter att ta aktiv del i samhälls- och kulturlivet, och om svensklärarna är tvungna att bedriva undervisning på helt olika nivåer kommer följaktligen många människor att i framtiden av klassmässiga skäl stå utanför det offentliga samtalet.

BILDNING ÄR ETT NOTORISKT svårt begrepp att definiera. Det finns dock också en mycket viktig poäng i att ett begrepp som bildning – precis som demokratibegreppet – hela tiden måste diskuteras och definieras. Det är när dessa diskussioner avstannar som det är fara å färde.

Frånsett svårigheten att definiera bildningsbegreppet är det dock ytterst väsentligt att alla unga människor har möjlighet att få den bildning som vi som samhällsmedborgare behöver. I annat fall kommer sannolikt många människor att av klassmässiga skäl finna att de inte har tillgång till de språkliga medel som behövs för att de ska kunna göra sina röster hörda i offentligheten. Detta är en utmaning som självklart inte bara angår oss svensklärare, men jag ser gärna att vi i Svenskläraryörelsen talar klarspråk om de stora svårigheter som finns i en segregerad skola. Att den samhällsklass man tillhör bestämmer mer och mer vilka möjligheter man har i livet är helt enkelt en trend som måste vändas.

TEMA: Klass och bildning

Sambället präglas alltmer av ökande sociala och ekonomiska skillnader. Trots skolans kompensatoriska uppdrag tycks skolsystemet snarare förstärka än motverka den utvecklingen. Vad kan vi göra åt det?

KLASS OCH BILDNING

Bildning är en process – ett ständigt sökande utåt världen och inåt en själv. I en tid med ökande ojämlikhet vilar ett stort ansvar på skolan att väcka alla människors hunger efter kunskap.

Min far var klassresenär. Fast ändå inte riktigt: hans mor var en duktig småskollärarinna som tvingades lämna sitt yrke den dag hon gifte sig. Min farfar var konditor, bra på att baka men usel på att sköta en liten affärsrörelse. Bageriet gick i konkurs, och far-mor och farfar fick släpa sig fram i yttersta fattigdom med åtta barn. Det var ett under att min far fick studera, men han fick det, tog studenten som privatist 1927 och blev präst.

Min far talade ogärna om sin bakgrund. Det var inte som på 1960- och 70-talen när man tvärtom framhävde klassresorna. Min far skämdes över sin fattiga uppväxt. Men han var nöjd med sin bildning, med latin och grekiska och lite hebreiska, stor allmän beläsenhet och ett särskilt intresse för Shakespeares dramer i original. Jag hade glädje av hans kunskaper som redan i min ungdom nog var lite daterade. Jag fick gratis med mig snart sagt alla vanliga främmande ord hemifrån. Han uppmunttrade mig också att skriva av pur lust. Det var något han själv gjorde.

Ibland förvånar jag mig över hur lite jag själv lärde mig i skolan. Jag hade bara två lyckade skolår, tredje och fjärde klass i folkskolan. Det är vissa ting som jag lärde mig där som jag alltid haft glädje av. Min lärare beskrev under en enda lektion exakt kalendern och dess förankring i jordens rörelser kring solen. Redan 1948 visste jag

att det skulle bli skottår år 2000 trots de bägge nollorna (men de två första siffrorna var delbara med 4!).

Jag tog studenten som privatist precis som min far, och sedan följde jag en egen studiebana, omöjlig idag, och det var säkert typiskt att jag till sist hamnade i ett ämne som idé- och lärdoms historia.

Bildning och folkbildning

Det är ett ämne där vi alltid talar om bildning. Bildningen var ett huvudargument när idé- och lärdoms historien började bli mer uppmärksam på 1960-talet. Det var efter C. P. Snows berömda *The Two Cultures* (1959) där han hävdade att vi höll på att få två för varandra helt främmande kulturer, den ena kring naturvetenskapen, den andra kring vad han kallade de "litterärt intellektuella".

När Snows tankar blev allmänt kända i Sverige riktade man blickarna mot det originella ämnet idé- och lärdoms historia. Det var ett ämne som gjort för att slå en brygga mellan naturvetenskaper och humaniora. Förvisso fick man där inte en naturvetenskaplig utbildning; men man fick genom att studera Galileo och Newton, Darwin och Pasteur och Einstein en klar föreställning om hur det naturvetenskapliga arbetet gick till, med hypoteser och experiment och teorier. Man fick genom den historiska bakvägen förståelse för den andra – eller den första? – kulturen.

Kännedomen om humaniora fördjupas genom studiet av de stora filosoferna och de politiska tänkarna. Kort sagt, man gjorde sig åtminstone nödtorftigt hemmastadd i "de två kulturerna".

De dominerande svenska filosoferna var på den tiden inte lyckliga över idé- och lärdoms historiens framgångar. En av de inflytelserikaste, Harald Ofstad i Stockholm, förklarade att det var ett "folkhögskoleämne" som inte hörde hemma på universitetsnivå. Det var ett förlösande ord – fast inte på det sätt som Ofstad tänkt sig. Nordens stoltaste tradition och dess enda originella bidrag till pedagogikens historia är folkbildningen, och inom den har folkhögskolorna en central plats. Folkbildningens stora, lätt utopiska mål är att till folket sprida den bildning som annars är förbehållen de universitetsutbildade.

Så långt tedde sig idé- och lärdoms historiens position grundmurad – en akademisk gränsöverskridare, en brobyggare.

Strävan efter jämlikhet

Men 1960-talet var också en tid av radikalt uppvaknande, som i massmedierna idag ofta reduceras till några jippoartade aktioner under år 1968 men i själva verket var en rätt djupgående förändring som påverkade viktiga sektorer i samhället. Den innebar framför allt en radikal jämlikhetssträvan som länge var framgångsrik och som bröts först med 1980-talets nyliberala våg.

I det ljuset tedde sig strävan att enbart sprida kännedomen om forskningens olika arter närmast elitistisk. Var blev all den kunskap som "folket" – alltså de som inte hade universitetsutbildning – av? Hur öppnade man dörren för all den yrkesskicklighet som utvecklades av dem som inte hade en fil. mag. eller en med. lic.? Var skulle det i bildningen få plats för både den unika hantverksskicklighet som en möbelsnickare eller en konstsömmerska besitter eller den tusenkonst som den klassiske bonden och hans mora personifierar?

Enda sättet att integrera den sortens verksamheter var att underkasta själva bildningsbegreppet en kritisk granskning. Det visade sig att ordet "bildning" tenderade att reduceras till ett antal mer eller mindre abstrakta kunskaper som kunde redovisas av den bildade. Kunde man vara bildad utan latin? var ännu på 60-talet en ganska vanlig fråga. Idag är det kanske kunskaper i tyska eller franska, eller i historia, eller kanske till och med fysik el-

ler kemi. Den bildade var i så fall den som kunde svara på ett antal frågor eller på annat sätt bevisa ett vetande.

Bildning är en ständig process

Så var det inte i bildningsbegreppets barndom, vare sig man sökte det i antikens Grekland eller i det tidiga 1800-talets tyska språkområde. Där var bildning en process, en oavslutad strävan, ett sökande både utåt världen och inåt en själv. Visst, det var kunskaper, erfarenheter, upplevelser, men framför allt var det ett sätt att göra allt detta till föremål för eftertanke.

Som ett emblem över hela bildningssträvan står Sokrates ord i Platons Sokrates försvarstal att "ett liv där man inte ställer granskande frågor inte är värt att leva för människan".

Det är viktigt att det på samma gång är något högst vardagligt och djupt existentiellt som Sokrates talar om. Det som enligt honom ger livet värde är att man mitt i allt det som man gör och upplever

ständig stannar upp för att reflektera: Vad är detta? Vad betyder det? Våra redskap är då våra kunskaper i djupaste mening. Och det ständiga frågandet får oss att söka ständigt nya orienteringspunkter i det liv och det samhälle som på samma gång är oss så välbekant och så främmande.

En stor börda vilar på skolan

Det är mycket som hänt under de senaste decennierna. En del har gått bildningens väg, annat i rakt motsatt riktning. Internets makalösa utveckling är en stor tillgång. Där finns information nästan utan slut, information som jag kan göra till min kunskap. Men internet kan också vara en fallgrop. Så mycket strunt, så många söta lögnar, så många "alternativa fakta", alltså rena osanningar, som finns där! Internet kan hota det fördjupande mänskliga samtalet och därmed "de granskande frågorna".

Arbetslivet är utsatt för nya hot. Det ställs upp en mängd artfrämmande regler som hotar både arbetets djupare mening och den arbetande människans psykiska hälsa. Sakkunskapen och professionalismen underkastas en främmande ordning.

De stora problemen som vi alla står inför – där hoten mot klimat och miljö är det största – kan blankt förnekas av stora maktavare eller malas ner i resultatlösa förhandlingar. Därtill kommer den galopperande ojämlikheten i samhället, framdriven av det nu härskande ekonomiska systemet där vinst går före vett.

I denna prekära tid läggs en väldig börda på skolan – denna skola som samtidigt underkastas samma orimliga, artfrämmande krav som nästan alla andra sektorer av arbetslivet. Där det inte finns en hemmiljö som väcker hunger för kunskaper och reflektioner av alla slag, där måste skolan in och öppna utsikten mot den stora världen och den lilla.

I denna svåra utmaning spelar alltid språket en nyckelroll. Där finns så många av de redskap som är nödvändiga för det liv värt att leva som Sokrates talar om.

Sven-Eric Liedman

Sven-Eric Liedman är professor emeritus i idé- och lärdoms historia vid Göteborgs universitet. I hans digra bokskörd finns bland annat *Hets! En bok om skolan* (2011) som handlar om skolan och bildning.

Illustration: Marika Metsävainio

EN KUNSKAPSSTAD MED MURAR

Skolan ska vara kompensatorisk. Men i realiteten är det tvärtom. Skolan snarare förstärker än minskar ojämlikhet. För att bryta utvecklingen måste skolor i underprivilegerade områden ha en språk- och kunskapsutvecklande undervisning av hög kvalitet.

En kollega till mig på Angeredsgymnasiet beskrev en gång att skolan var som ett hundrameterslopp med gemensam målgång, men där eleverna startade på olika ställen. Den utbildning vi erbjuder ska som bekant enligt skollagen vara likvärdig (Skollagen 2010: 800 § 4). I engelsk litteratur om likvärdighet skiljs på jämlika möjligheter (Equality of opportunity) och jämlika villkor (Equality of condition). Målgången, som slutbetyg eller antagning till högskolan, är formellt rättvisa och diskriminerar efter meriter på ett sätt som de flesta accepterar. Men i en segregerad stad är villkoren i utgångsläget ojämlika.

I städer runt om i Sverige är mönstret tydligt. I monokulturella områden med förhållandevis högt utbildade invånare är skolornas måluppfyllelse hög och stabil, medan i mångkulturella områden, där invånarna generellt har en lägre utbildningsnivå, bedrivs skolverksamheter som under många år har präglats av låg måluppfyllelse. Skillnader mellan skolor ökar, vilket Skolverkets generaldirektör Peter Fredriksson kallade en ödesfråga när han tillträdde i början på året. Språket är lärandets viktigaste verktyg, men vi har en skola som efter sociala mönster misslyckas med att ge dessa förortselever den litteracitet de behöver för att ta plats i vårt kunskapsintensiva samhälle. För att använda en metafor för de barriärer som uppstår får vi en kunskapsstad med stadsmurar.

Ett kunskapsamhälle kräver ett skolsystem som lyckas med alla elever genom att kombinera hög

Språket är lärandets viktigaste verktyg.

kvalitet med hög jämlikhet (Symposium, 2018). Individuer från socioekonomiskt ogynnsamma utgångslägen lyckas dessvärre allt sämre i den svenska skolan (OECD, 2018). Skolan fungerar antikompensatoriskt då det finns pedagogisk segregation som medför att bra undervisning av meriterade lärare förekommer oftare på skolor med en hög andel elever från resursstarka hem (Hansson & Gustafsson, 2016). Aspekter av social klass smyger sig också in i undervisningen. I sin avhandling beskriver Pernilla Andersson Varga (2014) en didaktisk segregation där kvalitén på erbjuden skrivundervisning skiljer sig åt mellan yrkes- och studieförberedande program på gymnasiet, vilket gör att svenskämnet får en negativ roll i den sociala reproduktionen. Hoppfullt är emellertid att skickliga lärare med explicit undervisning av hög kvalitet gör det möjligt för elever att nå kunskapskraven även då de kommer från icke akademisk familjebakgrund.

Hembygdens utsatthet

Jag har bakgrund som forskande lärare med intresse för social inkludering och platsens betydelse. När jag intervjuade unga vuxna, som gått i den underprivilegerade förortens skolor, om deras resa från miljonprogram till högskoleprogram slogs jag av det kanske mest självklara, att förorten för dem är deras barndom, platsen för den första förälskelsen och grannskapet där de lekte mellan husen. I min avhandling (Widigson, 2013) benämnde jag därför platsen som hembygd.

Förortens perspektivrikedom, förtjänster och problematik angår oss alla eftersom det är staden, inte stadsdelar, som är segregerad och brister i social hållbarhet. Det tillhör innanförskapets privilegium att formulera problem och att definiera. Medveten om detta väljer jag därför hellre att benämna förorterna jag här talar om som underprivilegierade än som utanför eller utsatta, benämningar som de som bor där sällan själva använder. Utsatt område blir en tillskriven benämning som inte enbart används i polisiära sammanhang. Platsen blir med etiketten utsatt förknippad med brott, vilket inte är särskilt rättvisande ens om vi håller oss enbart till brott då exempelvis tre gånger så många brott anmäls i centrala Göteborg jämfört med Angered (Social resursförvaltning, 2018). Att ett område benämns som utsatt kräver viss eftertanke kring vad det mer exakt är

utsatt för? Kanske är det som sociologen Beverly Skeggs (2000) framhåller när hon skriver om medelklassen, att innanförskapet ängsligt behöver göra dessa distinktioner för att definiera sig och sin status.

Ömsesidighet

En av de kvinnor jag intervjuade i min avhandling hade gjort en klassresa, flyttat och gått till högre utbildning. Hon talade i termer av att hon "lämnat" Angered och att hennes bror som "stannat kvar" var helt "integrerad", och då menade hon i förorten. Det väcker onekligen frågan om vem som är integrerad i vad? Segregation, integration och social hållbarhet är snarare endast begripliga som ömsesidiga processer. När jag i en annan studie (Widigson, 2017) intervjuade en förskolechef talade vi om inkludering. Han beskrev då att inkludering inte bara handlade om att barnet

skulle inkluderas till oss, utan att vi ska inkluderas tillsammans. Jag tänker att det är precis så med inkludering och integration, att jag ständigt måste vända blicken mot mig själv. Om jag avser annat än enbart assimilation krävs ett jämlikt möte "i ögonhöjd" där även innanförskapet förändras.

När jag skriver denna text pågår försök till regeringsbildning efter valet, och talmanen har ett tufft jobb att hitta en regering som kan tolereras av riksdagen. Det blir väl sällan mer tydligt att ordet tolerans inte behöver betyda att vi gillar varandra, ser till varandras styrkor och ser fram emot medskapande. Det behövs på motsvarande sätt mer än tolerans hos skolans aktörer för att elevers olikheter och flerspråkighet ska bli en tillgång i undervisningen. Det krävs att den som är i en position att tolerera förändras och det krävs förändrade undervisningshandlingar.

Alternativt kulturellt kapital

Sociologen Pierre Bourdieu (1986) myntade begreppet symboliskt kapital för vad som krävdes, mer än ekonomiskt kapital, för att ta sig fram i samhället. Denna valuta definieras av det innanförskap som utgör det etablerade sociala fältet. De personer jag intervjuade i avhandlingen var olika varandra och hade olika syn på sin hembygd. De var dock överens om att de hela tiden behövt förhålla sig till hur deras förortsbakgrund uppfattades av andra. Vi blir lätt de berättelser som berättas om oss.

Informanterna var också samstämmiga i att det varit mycket värdefullt att växa upp i förorten eftersom de lärt sig mycket och erövat interkulturell kompetens. De har helt enkelt alternativt kulturellt och socialt kapital att bidra med, som borde vara värdefullt i vår alltmer globaliserade ekonomi. Men då krävs mer än att innanförskapet tolererar vissa skillnader. Detta kapital behöver efterfrågas och så att säga vara möjligt att växla in. En bra fråga för att ruska om invanda föreställningar är därför att som

Illustration: Marika Metsävainio

Högskoleverket (2016) fråga sig om hög kvalitet ens kan uppnås i homogena grupper? Kvalitet och likvärdighet behöver inte stå i motsats till varandra. Och svensklärare, liksom andra lärare, kan fråga sig hur elevers olikheter och flerspråkighet kan bli en resurs i undervisningen, snarare än en brist.

Språk- och kunskapsutvecklande undervisning

I en stad som Göteborg är nära vart fjärde barn fött i ett annat land, är flerspråkigt och har tillgång till flera kulturella arenor. Det är mot denna bakgrund som vikten av att arbeta språk- och kunskapsutvecklande ska ses och där arbetssätt som studiehandledning på det starkaste språket blir så viktigt. Det finns forskning om framgångsfaktorer för skolutveckling i underprivilegierade områden. Huvudbudskapet är att vi behöver utgå från undervisning som den viktigaste framgångsfaktorn (Andersson Varga, Staaf & Widigson, 2016).

Kunskapsstadens stadsmurar byggs från två håll, av krafter innanför och krafter utanför. Men vi som är innanför riskerar att inte se barriärerna, och är i högre grad skyldighetsbärare. Barn och elever har rätt till en språk- och kunskapsutvecklande undervisning i alla ämnen, så att alla ges möjlighet att utvecklas så långt som möjligt.

Mats Widigson

Mats Widigson är lektor med inriktning mot likvärdighet och social inkludering vid Center för Skolutveckling i Göteborgs kommun.

REFERENSER

Andersson Varga, Pernilla (2014) *Skrivundervisning i gymnasieskolan: svenskämnetts roll i den sociala reproduktionen*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2014. Göteborg. Hämtad 4 oktober 2018 från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/37061/1/gupea_2077_37061_1.pdf

Andersson Varga, Pernilla; Staf, Susanne och Widigson, Mats (2016). "Att höja kvalitén på undervisningen i underprivilegierade områden." Hämtad 4 oktober 2018 från: <https://pedagog.goteborg.se/artikel/undervisningskvalitet-avgorande-att-skapa-likvardighet/att-hoja-kvaliten-pa-undervisningen-i-underprivilegierade-omraden/>

Bourdieu, Pierre (1986) The Forms of Capital. I *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*. Sid 241-58. Greenword Press.

Hansson, Åse & Gustafsson, Jan-Eric (2016) "Pedagogisk segregation: Lärarkompetens i den svenska grundskolan ur ett likvärdighetsperspektiv." *Pedagogisk Forskning i Sverige* årg 21 nr 1-2. Hämtad 4 oktober 2018 från: <http://journals.lub.lu.se/index.php/pfs/article/view/16346/14811>

Högskoleverket (2016) *Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper?* Hämtad 3 oktober 2018 från: <https://www.uhr.se/publikationer/Rapporter/kan-excellens-uppnas-i-homogena-studentgrupper/>

OECD (2018) *Academic resilience. What schools and countries do to help disadvantaged students succeed in PISA*. Hämtad 4 oktober 2018 från: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e22490ac-en.pdf?expires=1539000406&id=id&accname=guest&checksum=B6EA2F03C54DFF137F17503C3B4E550C>

Skeggs, Beverley (2000) *Att bli respektabel*. Daidalos.

Skollagen (2010) SFS 2010:800. Hämtad 3 oktober 2018 från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Social resursförvaltning (2018). "Brott och trygghet Statistik över brottslighet och trygghet i Göteborg." Rapport 4 i serien Brott och trygg. Hämtad 3 oktober 2018 från: <https://socialutveckling.goteborg.se/uploads/Brott-och-trygghet-statistik-%C3%B6ver-brottslighet-och-trygghet-i-G%C3%B6teborg-2018.pdf>

Symposium Quality and Equity of Schooling (2018). Internationellt symposium, Wenner-Gren Stiftelsen och Kungliga Vetenskapsakademien.

Widigson, Mats (2013) *Från miljonprogram till högskoleprogram [Elektronisk resurs]: plats, agentskap och villkorad valfrihet*. Gothenburg, Department of Sociology and Work Science, University of Gothenburg. Hämtad 4 oktober 2018 från: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/32783>

Widigson, Mats (2017) *Ledarskap för inkludering – vad kännetecknar en verksamhet med hög inkluderingskapacitet?* Hämtad 4 oktober 2018 från: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/32783>

Många olika slags texter på yrkesprogrammen

Elever på yrkesprogram möts ofta av låga förväntningar. Men i själva verket läser de en mängd olika slags texter. Inte minst i yrkesämnena. Det kan svensklärare dra nytta av och bidra med fördjupad förståelse om text.

Vad kan läsande vara på yrkesinriktade gymnasieprogram? Med olika 'utsiktsplatser' kan olika saker framträda. Jag är svensklärare med cirka 20 års erfarenhet av att arbeta på gymnasiet. Jag är forskare i svenska med didaktisk inriktning. Men jag är också ett av de arbetarbarn som befinner sig på en ibland förbryllande klassresa. Min familj jobbade i skogen, på bilverkstad, i storkök, som brevbärare, och med städning. De var läsande människor som satte en ära i att försöka förstå människan och människans plats i världen. Det präglade vem jag blev.

När jag började gymnasiet, på en yrkesförberedande linje, möttes vår klass av svensklärares trötta: "Ni är arbetarbarn, ni är inte på väg någonstans, ni har inga ambitioner, ni kan inget, vet ingenting, och framför allt, ni är inte intresserade. Jag satsar på dem som faktiskt är på väg någonstans i livet, ekonomerna, naturvetarna. Här behöver vi bara få tiden att gå. Vad vill ni göra?" Det fanns ingen ambition att erbjuda oss bildning, och definitivt inte en bildning på våra villkor. Vi var ju inte på väg någonstans i livet. Vi betraktades som en klass som skulle arbeta praktiskt, som inte behövde läsa och tänka.

Nästan 20 år senare började jag själv arbeta som svensklärare och blev av en kollega introducerad för den fordonsklass där jag skulle undervisa: "I den klassen är det ingen idé att jobba för något annat än godkänt, och var glad om de orkar ta sig dit."

Ja, klass har att göra med skolresultat, och skolresultat hänger ihop med mängden böcker som finns i hemmet (bildning?) och med föräldrarnas utbildningsnivå (klass?). Vi vet det, forskning och debatt

Är det möjligt att få syn på andra bilder av vad klass och bildning också kan innebära?

har förklarat det för oss. Men, är det kanske möjligt att få syn på andra bilder av vad klass och bildning också kan innebära? Begreppen bildning och läsande är tätt sammanbundna. Vi bildar oss bland annat genom att läsa och reflektera över det vi läser. Idén om vad läsande är kanske innefattar en tjock bok, en fåtölj, ett milt ljus, och precis som vi bär på idéer om vad läsande är har vi föreställningar om den läsande människan. Den här typen av bilder av människan i tid och rum, kronotoper (Bakhtin 1981), påverkar vårt tänkande.

Elevers läsande på yrkesprogram

Jag har i min forskning följt hur elever på yrkesprogram samtalar om texter de läst i både svenskämnet och yrkesämnena (Visén 2015), och jag forskar för närvarande om elevers läsande i yrkesinriktade ämnen på några olika yrkesprogram (Visén kommande). När jag undersöker läsande gör jag det mot en teoretisk bakgrund som ser skriftbundna aktiviteter som socialt situerade (Barton 2007). Det innebär bland annat att läsande inte i första hand ses som en förmåga utan snarare som social aktivitet som ingår i en sociokulturell kontext. På samma sätt som vi utvecklar andra sätt att visa social tillhörighet utvecklar vi den litteracitet vi behöver för att fungera i de sociokulturella kontexter vi deltar i.

I mitt avhandlingsprojekt såg jag att hur eleverna samtalande om texterna skiljde sig åt mellan ämnena och att det berodde på de möjligheter de gavs att läsa och bearbeta texterna och hur samtalen lades upp. Svetslärares arbete ledde till att

fackspecifika begrepp redde ut och relaterades till praktiken. Svensklärarens arbete ledde till att eleverna talade om textens innehåll, form och funktion, och relation till sig själva.

Praktikinriktat läsande

Vad, hur och för vilka syften vi läser kan skilja sig åt mellan olika program, discipliner och yrken. Min pågående forskning pekar mot några aspekter av att läsa på yrkesprogram. Läsandet innefattar ett stort antal texter i olika kategorier och genrer. Läsandet är praktikinriktat. Man läser bland annat för att lösa problem, för att lära sig att utföra uppgifter, för att få teoretiska förklaringar eller inspiration, och för att bedöma texter ur olika aspekter. Tillvägagångssätten tycks vara specifika för olika områden. Inom design och produktion exempelvis kan läsandet vara dekonstruerande och utgå från det centrala, spränga texten i detaljer som fogas samman i en visualiserad produktionsprocess. Inom fordonstekniken kan läsandet kräva visualisering av tekniska

detaljer och förmåga att relatera aktuell debatt och ny teknisk forskning till fysik och verkstadshandbokens instruktioner, för att felsöka och åtgärda problem. Inom Barn och fritids-ämnen kan flera genrer läsas parallellt och för att göra etiska bedömningar baserat på livsberättelser, forskning och styrdokument. På Restaurang och livsmedel måste man kunna skapa en föreställning om en möjlig smakupplevelse baserat på texters innehåll. Läsandet är ofta kritiskt. Ett öga riktas mot författarens intention; är texten skriven utifrån ett försäljningssyfte, eller baserad på forskning och ny utveckling inom branschen? Ett öga riktas mot textinnehållet; är det rimligt, logiskt, kostnadseffektivt? En tränad läsare inom ett yrkesområde talar om sitt yrkesområdes texter på flera sätt, diskuterar innehåll, relation till omvärlden och mer objektivt kring form och funktion.

I ämnet fordonsteknik, i en fordonssklass, läste man allt från skönlitteratur, fysiklitteratur, debatt och teknisk litteratur, till handböcker. Läsandet var en kollektiv aktivitet, vare sig det var enskilt tyst

läsande eller gemensamt läsande stycke för stycke. Texter och sätt att läsa valdes för att fylla syftet med aktiviteten, ibland att förstå ett system, ibland att åtgärda ett fel, ibland att öka läshastigheten. Men fordonsläraren talade också med eleverna om vikten av läsandet, om att vad man väljer att läsa handlar om vem man vill bli sedd som, och om vad man behöver läsa för att vara och bli sedd som en skicklig bilmekaniker, som kan diskutera tekniken på flera språkliga nivåer med både kunder och experter, som kan hantera snabb och ständig utveckling, om att det är läsandet som gör att vårt språk, kunnande och tänkande utvecklas (Visén kommande).

Idéer om vad läsande är har stått i vägen

Inom de arbetsområden som yrkesinriktade program utbildar för kan alltså läsande bland annat innebära att, medan en arbetsuppgift löses, parallellt bedöma och använda flera texter i olika genrer, med välinformerad och mångfacetterad förståelse av texternas innehåll (jfr Janks 2010; Hicks & Steffel 2012). Det här är läsande som elever på yrkesprogram behöver tränas i för att bli framgångsrika och självständiga inom sina yrkesområden. Idéer om vad läsande är har dock stått i vägen och skymt sikten så att det yrkes-specifika läsandet inte alltid ses som läsande utan snarare som yrkesknep (Darvin 2006), vilket i förlängningen kan innebära att elever inte undervisas explicit i yrkesämnesspecifikt läsande.

Var möter då de här resonemangen svenskklärarens arbete på yrkesprogrammen? Alla gymnasielever läser svenska i minst ett år, och många läser fler svenskkurser för att få möjlighet att studera vidare vid högre utbildning och yrkeshögskola. Svensklärare arbetar alltså i alla klasser. Elever på yrkesprogram har ofta lägre meritvärden (Skolinspektionen 2013), vilket kan tyda på exempelvis lässvårigheter. Svenskämnetts innehåll, språket och litteraturen, kan också upplevas som främmande. Svensklärare möter därför ibland en motståndskultur (jfr Molloy 2007) där eleverna inte vill inordna sig i svenskämnetts läsande. Förståelse av läsande som sociokulturellt situerat och något som ingår i konstruktionen av klass kan därför bidra konstruktivt i arbetet med att göra

Illustration: Marika Metsävainio

svenskämnesinnehållet tillgängligt. När svensklärare planerar sin undervisning och möter elever i alla klasser kan de kanske dra nytta även av kunskaper om läsande i yrkesämnen.

Jag föreslog en gång för en skogsfordonsmekanikerklass att vi skulle åka och titta på *Stormen* av Shakespeare och som förberedelse läsa in oss på Shakespeare och hans dramatik. Mitt förslag möttes av ord som 'trist', men också 'kärringtjafs' och 'böigt'. I mitt huvud började tidigare hörda kommentarer ringa, 'typiskt med såna värderingar där, arbetarklass, kan ju knappt läsa'. Men så sa en elev med glimten i ögat, 'ok, om du lär dig köra timmerlastare och förstå hur den fungerar'. Vi läste och diskuterade manualer, och jag testkörde. Vi läste Shakespeare, och på väg hem från teatern diskuterade eleverna om Shakespeare med *Stormen* hade velat skriva 'som ett farväl typ och sedan sluta skriva'. I mötet mellan de två sätten att läsa och använda text hände något.

Bildning

Att vara bildad innebär att ha förståelse, insikter och kunskaper som går utöver det för överlevnaden nödvändiga, kunskaper som gör att vi kan tolka världen och röra oss i den. Bildning kan vara att veta vem Shakespeare var och att ha upplevt Shakespeare på scen, och att ha läst både modern ungdomslitteratur och Sapfo, men kanske är det också andra saker. Kanske är bildning också att skickligt jämföra handboken, fysikförklaringen, den schematiska beskrivningen, och hur de tekniska processerna relaterar till debatten som pågår kring styrsystem och självkörande bilar eller utsläpp? Kanske är det en aspekt av bildning att inlemma i arbetet med att introducera andra, lika nödvändiga, humanistiska och samhällsliga aspekter av bildningen.

Svensklärare har djupa kunskaper om arbete med texter och begrepp för att diskutera både skönlitteratur och sakprosa. De kan därför stötta elever att tala på flera sätt om texter och därmed möjliggöra fördjupad förståelse (bildning?). Samtidigt kan inte svensklärare undervisa i yrkesämnesspecifikt läsande i exempelvis fordonsteknik eller industriell produktionsutrustning, där är yrkeslärare experter. Men kanske kan svensklärare bidra kol-

legialt med verktyg för hur ett samtal om text kan struktureras? Kanske kan svensklärare också bidra med öppna attityder för hur olika slags texter, läsande och bildning präglade olika klasser?

Pia Visén

Pia Visén är fil. dr vid Linnéuniversitetet i Växjö. Hon forskar om ämnesspecifikt läsande på gymnasiets yrkesprogram.

REFERENSER:

- Bachtin, M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays*. Austin: Univ. of Texas Press.
- Barton, D. (2007). *Literacy: an introduction to the ecology of written language*. (2. ed.) Malden, MA: Blackwell.
- Darvin, J. (2006). "On Reading Recipes and Racing Forms: The Literacy Practices and Perceptions of Vocational Educators." *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 50(1). s. 10–18.
- Hicks, T., & Steffel, S. (2012). Learning with text in English language arts. In Jetton, T.L. & Shanahan, C. (red.) *Adolescent literacy in the academic disciplines: general principles and practical strategies*. (s. 120–153). New York: The Guilford Press.
- Janks, H. (2010). *Literacy and power*. London: Routledge.
- Molloy, G. (2007). *När pojkar läser och skriver*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolinspektionen. (2013). *Fördjupad tillsyn på yrkesprogram. Rapport över fördjupat tema i tillsynen*. Stockholm: Skolinspektionen
- Visén, P. (2015). *Att samtala om texter: från träteknik och svetsteori till antikens myter. Textsamtalets möjligheter som närmaste zon för läsutveckling i en klass på gymnasiets industritekniska program*. Stockholm: Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet.

”När jag började gymnasiet, på en yrkesförberedande linje, möttes vår klass av svensklärarens trötta: ”Ni är arbetarbarn, ni är inte på väg någonstans, ni har inga ambitioner, ni kan inget, vet ingenting, och framför allt, ni är inte intresserade. Jag satsar på dem som faktiskt är på väg någonstans i livet, ekonomerna, naturvetarna. Här behöver vi bara få tiden att gå. Vad vill ni göra?” Det fanns ingen ambition att erbjuda oss bildning.”

BILDNING KRÄVER MOD OCH MOTSTÅND

Vad är bildning och vad spelar social klass för roll? Vi lät tre ledamöter av Svenskläraryrkeförbundets styrelse diskutera klass, bildning och svenskundervisning.

Hur ser lärare i allmänhet, och svensklärare i synnerhet, på bildning? ”Kärnan i svenskämnet är språk och litteratur” heter det i *Lgy11*, och visst är det just bildning som åsyftas i följande: ”Språket är människans främsta redskap för reflektion, kommunikation och kunskapsutveckling [...] och med hjälp av skönlitteratur, texter av olika slag och olika typer av medier lär hon känna sin omvärld, sina medmänniskor och sig själv”. Ändå, vad innebär egentligen bildningsbegreppet?

Den egna bildningsresan

Vi – Joakim Lygner, Kristina Magnér och Ulrika Nemeth – samtalade om bildning och klass i ett möte via Skype. Inledningsvis frågade vi oss hur stor inverkan de båda begreppen har haft på vårt val att bli svensklärare i gymnasieskolan. Joakim menar att han aldrig hade för avsikt att bli lärare, utan började studera religionsvetenskap mot bakgrunden av sin ateistiskt präglade uppväxtmiljö. Yrkesvalet gjorde han i efterhand. Däremot har studierna i sig gjort att han har utvecklat sin syn på kunskap:

– Ju mer man läser, desto klarare framstår bilden av hur lite man vet, och att man

vill veta mer. Det har väl med bildning att göra, det där med att man inser sin litenhet i allt det stora?

Till skillnad från Joakim framstår Kristinas yrkesval som en självklarhet. Hon hade redan från början klart för sig vart utbildningen skulle leda, och dessutom var läraryrket något redan bekant:

– Jag är uppväxt i en lärarfamilj, och det har varit mycket diskussioner runt matbordet kring bildning och utbildning. Pappa jobbade på universitetet och mamma var högstadielärare i svenska och engelska. Det blev en naturlig bana.

– Så var det nog aldrig för mig, berättar Ulrika. Hon kommer ifrån något av en arbetarklassfamilj, där föräldrarna visserligen saknar akademisk utbildning, men där det stora intresset för bildning ändå har visat sig genom engagemang i olika slags studiecirkel.

– Själv har jag törstat efter utbildning hela mitt liv, fortsätter hon och berättar hur hennes intresse för litteraturläsning ledde till studier i litteraturvetenskap.

– Jag hade egentligen ingen förståelse för vad det innebar. Men det skrämde mig ändå inte, även om jag kanske kände mig ganska liten på universitetet, med min bakgrund och så. Så småningom halkade jag nog in på lärarbanan.

Ulrika poängterar, att tanken på bildning har kommit att bli ett driv för henne, och hon vill gärna stå för bildning i skolan. Joakim instämmer, även om han inte helt och hållet har insett det förrän nu:

– Jag har alltid tänkt att jag vill ge mina elever något annat i skolan än det de redan har, något som vidgar deras perspektiv, något som de kan reflektera sig själva i.

Han berättar hur han själv tyckte om att fyllas med berättelser som liten, både i skolan och hemma, och att hans roll som svensklärare ger honom möjlighet att ständigt utvecklas tillsammans med eleverna.

– Man bildas ju själv hela tiden och blir nog aldrig klar med det. Och dialogen som skapas i ett klassrum ska ju hjälpa samtliga där att komma framåt.

Bildning satt på undantag

Frågan väcks, om man överhuvudtaget kan vara svensklärare utan att drivas av idén om bildning? Den ställs i relation till att gymnasieskolan nuförtiden verkar mer upptagen med att fokusera på kunskapskrav än på centralt innehåll; både elevers och lärares prestationer verkar, i större utsträckning än tidigare, mätas och ställas mot en mängd fordringar. Och vi tycker oss se en sådan förskjutning i svenskämnet, där tanken på

bildning förefaller undanträngd. Trots att vi är eniga om den bildande kraften som finns i svenskämnet, har vi alla bevittnat svenskundervisning som fokuserar på avbockandet av isolerade kunskapskrav. Det tycks som om tålmodet – att låta en tanke få ta plats – saknas. Tendensen syns också på högre utbildningsinstanser.

– Man pratar ju om att korta ner universitetsutbildningar för att studenterna ska bli anställningsbara, påpekar Kristina och menar att det snarare går ut på att samla på sig en räckvidd kompetenser än att faktiskt bilda sig.

– Och det blir till nackdel för bildning. Det är jag helt övertygad om!

Ett träd med många grenar

Det finns alltså en skillnad mellan bildning och utbildning, och möjligen har tanken på målstyrd utbildning fått allt högre status än tanken på bildning, det vill säga att utvecklas som människa i en värld med andra människor. Joakim berättar något han hört Sven-Eric Liedman säga:

– Livets resultat är döden, hävdar Liedman. Han förklarar att processen, som sker mellan en människas födelse och död, är den viktiga. Joakim anser att frågan om vad som är betydelsefullt i livet tycks falla i glömska i ett samhälle som det svenska, där fokus på teknik och snabba lösningar istället prioriteras.

– Liedman säger, att när man tycker att man inte behöver lära sig mer är man en död människa. Och så är det väl? Vi blir ju aldrig färdiga som människor, konstaterar Joakim och menar vidare att målet med studier bör vara att utvecklas till en helare människa, en människa som kan förhålla sig till resten av världen. Ulrika är av samma åsikt och hänvisar till en liknelse som Comenius gjorde under 1600-talet, där bildning jämförs med ett groende frö som utvecklas till ett träd med många grenar, som sträcker sig åt alla möjliga håll.

– Den bilden tycker jag är mäktig, och jag vill gärna tänka på bildning som sådan, säger hon, att om man står här med rötter i kunskapens mylla – så är man ganska stark när stormarna blåser. Och om mina elever växer, på något sätt, är jag nöjd!

Kristina funderar på vad som omfattas av bildningsidén och vems bildning det är som åsyftas. Hon tycker att vårt mångkulturella samhälle, där människor med an-

dra kulturella bakgrunder än den svenska, kräver en vidare bildningssyn.

– Jag tänker på en kollega som hade en syrisk elev, som berättade att hen kunde jättemycket om Syriens historia, men att den kunskapen inte är något värd i Sverige.

– Det var hemskt att höra, erkänner Kristina som påpekar att det finns så oerhört många infallsvinklar på vad som är bildning. Och visst är det så, säger Ulrika:

– Bildning kan ju aldrig vara ett begrepp som är fyllt med ett färdigt innehåll, utan det är snarare en process där vi växer tillsammans! Och där kan man absolut ta med alla erfarenheter som kommer från de nyanlända.

– Vi har ju alla något att berätta och bidra med, anser Joakim, som föreställer sig att man som nyanländ kanske tror att alla som bor i Sverige tänker likadant. Så är det ju inte, fortsätter han, för andra sociala sammanhang än etnisk bakgrund har ju betydelse för hur vi uppfattar tillvaron.

Mod och motstånd

Avslutningsvis ställs frågan om hur bildning nås och vad man som lärare behöver tänka på i sitt klassrum. Vi kommer fram till att det erfarenhetsutbytande samtalet, präglad av ett precist och noga övervägt språkbruk, är grundläggande i en människas bildningsprocess. Vidare är det betydelsefullt att som lärare våga tala om sin egen bildningsresa, som i allra högsta grad påverkas av mötet med elever. Att öppna för nya perspektiv, eller horisonter, är också en väsentlig uppgift för läraren.

– Det är viktigt att ge något annat, ett litet motstånd till det man redan har, menar Joakim. Att läsa samma typ av böcker eller att skriva samma typ av texter leder ju inte framåt. Vidare kräver det mod, menar Kristina, att ta sig an något man inte är van vid – och mod att våga forma egna tankar, säger Ulrika.

Och det fantastiska, enas vi om, är att bildning är till för alla!

*Joakim Lygner,
Kristina Magnér och Ulrika Nemeth*
Gymnasielärare i Varberg, Malung
respektive Huddinge. Alla är ledamöter
i Svenskläraryrkeförbundet styrelse.

Fotnot: Samtalet finns inspelat som podcast och går att lyssna på i sin helhet via vår hemsida www.svensklararforeningen.se

Joakim Lygner.

Kristina Magnér.

Ulrika Nemeth.

FOLKBILDNINGEN HAR HAFT STOR BETYDELSE

Folkbildning och folkhögskolor har länge haft en unik ställning i Sverige. De har gett ungdomar och vuxna en andra chans och möjliggjort klassresor. Få andra länder har till exempel en så hög andel parlamentariker som har erfarenheter av studier på folkhögskola.

Jag hör en medelålders kvinna göra en klockren analys. Vi har läst samma akademiska text till seminariet som pågår men jag har tydligen inte ens fattat hälften. Ändå får jag kämpa för att ta hennes bidrag till samtalet på allvar. I sak är det knivskarpt, men det är helt enkelt för många domses ståndpunkt i stället för deras perspektiv och för många program i stället för program i hennes utläggning.

Situationen känns bekant. Jag har sett detta förut. Hos deltagare, i grunden skärpta ungdomar, som vänt sig till folkhögskolan för revansch efter att ha blivit tilltufsade och utspottade av gymnasieskolan. Hos riksdagskollegor, utan examina men med dubbel livserfarenhet, som äntrat riksdagens talarstol och hållit anföranden med stadiga stämmor. Och jag kan inte låta bli att imponeras av det. Skulle dessa språkligt krattiga yttranden beredas plats i parlamenten eller inom akademien i till exempel Tyskland, Frankrike, Storbritannien?

När vi senare sitter vid fikabordet hör jag kvinnan berätta att hon började studera sent, att hon är tekniklärare och att tanken

på att vidareutbilda sig väcktes först när hon gick på folkhögskola. Samtidigt hör jag någon säga att något är jävligt äckligt. Eftersom jag är inne i språktankar tänker jag att det bara är underklassen som svär nedåt. Överklassen svär uppåt, när något är förbannat fint eller satans stiligt.

Klass avspeglas i vårt språkbruk

Det brukar annars sägas att svenskan är ett ovanligt klasslöst språk. Åtminstone på så vis att klass inte lyser igenom i vad vi säger utan snarare hur vi säger det. Låter vi avspända och glada och hittar orden lätt hamnar vi genast i överläge, medan samma ord från någon som tvekar, talar bred dialekt eller använder en aggressiv ton får motsatt effekt. Därför skickar jag alltid fram min man att be om ursäkt om vi har dabbat oss. Han är belevad, inte östgöte och kommer visslande tillbaka utan böter. Jag svamlar, muttrar och får betala.

Vi som lyssnar noga efter språknyanser finner dem dock. Vi hör vilka som är vana att bli lyssnade på och vilka som måste ta till andra medel, som flit eller bus, för att sätta avtryck. Det förutsäger deras framti-

da förutsättningar. Lärarna är av den förra sorten och tenderar att snälltolka sina gelikar, som alltid klarar sig. Resten återfinns på folkhögskolans allmänna kurser och uppdragskurser eftersom de varken har jobb eller gymnasieexamen. På de särskilda kurserna finns i stället medelklassens barn som har råd, mod och självförtroende nog att fördjupa sig i "onyttigheter" som jazz, textilkonst och dans. Det är välkänt för oss som arbetar på folkhögskola, men beläggs också i Folkbildningsrådets rapporter (*Stegets vidare* och Nylander & Östlund).

I och med detta har folkhögskolan en unik möjlighet att skapa möten och dialog mellan deltagare med olika klassbakgrund, något som andra undervisningsformer många gånger saknar då skolan numera snarast blivit en plats som, enligt Skolverkets egna analyser, förstärker segregationen. Möten och flerstämmighet, för att använda Dysthes begrepp (1996), är också ett folkbildningens ideal. Det slås vakt om dialog, där många olika röster hörs, eftersom det är nya infallsvinklar som utvecklar oss.

Med sin särskilda utbildningsform är folkhögskolan inte bunden av kurs- och läroplaner eller snäva betygsramar. Demokrati, mångfald, minskade bildningsklyftor och ökat kulturintresse kan förknipat sägas vara statens syften med stödet till folkbildningen. Även om den har fått en allt tydligare arbetsmarknadspolitisk roll de senaste årtiondena finns alltså bildningsbegreppet kvar. I dess definition ligger att vi aldrig exakt kan peka ut bildningsresans mål eftersom detta att bilda sig alltid är att forma sig till något inte på förhand givet.

Erkännandets didaktik

Därmed blir också den didaktik många folkhögskolor använder sig av ofta särskild. Paldanius (2014) har kallat den en erkännandets didaktik och identifierar några av dess kännetecken, som att relationen med läraren är horisontell och deltagarna själva upprätthåller ordningen, bänkarna är placerade i hästskoform och lärarna använder sig av taktisk otydlighet för att skapa trygghet. Det innebär att de ogärna vill utvärdera det deltagarna säger i termer av rätt eller fel. Det senare blir i och för sig en naturlig följd av att de också föredrar öppna och autentiska frågor som kan ha många "rätta" svar. Medan gymnasieskolan och Komvux måste hålla fokus på kursplanens alla delar och samla underlag för att matcha betygsriterierna kan folkbildningen stanna upp och lyssna. Hinna föra samtal, vrida och vända på företeelser, pröva olika ord för sina åsikter för att sedan backa, utan prestige.

Att kulturen kan få en så framträdande plats är också avgörande. Mest som ett hjälpmedel för att förstå verkligheten, snarare än att fly den. Kulturens språk har ofta större kraft än retorikens när det gäller att bekämpa demagogisk propaganda och kan därmed bli en del av lösningen på dagens hot mot demokratin. För ingen människa går från en uppsättning av *De tolv edsvurna* och börjar peka ut syndaböcker. Ingen läser *Mannen utan öde* ena dagen och rycker på axlarna åt nazimarscher på stan dagen därpå. Skönlitteratur kan också effektivt sätta fingret på just detta med hur viktiga klassmarkörer språket kan vara. I Jonas Hassen Khemiris *Allt jag inte minns* finns en scen där huvudpersonen är på pub med sin kompis och hans nya flickvän. Hon ler åt honom när han undrar varför en kura-

tor ska fixa med en utställning och han förstår att han har gjort bort sig och hatar den intellektuella hipsterbruden än mer.

Folkbildning har haft stor betydelse för många

Många folkhögskoledeltagare beskriver skillnaden mellan tidigare skoltid och folkhögskoletiden som skillnaden mellan kampen för att hela tiden passa in och möjligheten att få uttrycka sin annorlunda och ändå bli både accepterade och efterfrågade. De blir medvetna om att deras röst också räknas. Eller som Paldanius (2014) beskriver det, personen blir primär och prestationen sekundär, och lärarnas tillit till deltagarnas förmåga är ständigt närvarande. Många av dem skulle inte drömma om att korrigeras sina deltagares språk på bekostnad av budskapet att det är viktigare att våga tala och ta plats än att ha, och uttrycka sig, rätt.

Dessa folkbildningens särdrag har sannolikt betytt otroligt mycket för många och inte minst för vår hyfsat levande och ovanligt representativa demokrati. Att studieförbund och folkhögskolor historiskt varit betydelsefulla bildningsvägar till makt för nya grupper känner många till. Men även i 2014 års riksdag hade så mycket som 27 procent av de svenska ledamöterna korta eller långa kurser på folkhögskola i bagaget. Detta till skillnad från många andra länders parlamentariker som i hög grad har utbildat sig vid specifika elitinstitutioner (Nordvall & Fridolfsson 2018; Nordvall & Malmström 2015). Inte så konstigt då om våra förtroendevalda har jobbat mer på att göra sin röst hörd än på att denna röst ska följa språkriktighetens goda principer.

Allt detta hinner jag tänka innan jag är tillbaka här och nu, i fikarummet efter seminariet. Då inser jag att det är jag själv som har sagt att något är jävligt äckligt. Det känns förbannat fint. De får ta mig som jag är och att det är skönt att jag inte har uttraderats alldeles trots alla år inom både politikens och akademins hägn.

Louise Malmström

Louise Malmström undervisar sedan 2015 på Folkhögskollära programmet på LiU och på Marieborgs Folkhögskolas skrivarkurs. Utbildad gymnasielärare i svenska och religion med examensår 1997. Bakgrund som riksdagsledamot (S) i Utbildningsutskottet 2002-2014.

REFERENSER:

- Dysthe, Olga (1996). *Det flerstämmiga klassrummet: att skriva och samtala för att lära*. Lund: Studentlitteratur
- Nordvall, Henrik & Fridolfsson, Charlotte (2018). "Folkhögskolan. En samtida utbildningsväg för riksdagsledamöter?". I Laginder, Ann-Marie, Önnesjö, Eva, Carlsson, Irma & Nylander, Erik (red.) (2018). *Folkbildning & Forskning: Årsbok 2018 : Folkhögskolan 150 år*. Stockholm: Förening för Folkbildningsforskning
- Nordvall, Henrik & Malmström, Louise (2015). "Den folkligt bildade politikern: Akademiska kunskaper och det symboliska kapitalets logik inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen i Sverige." *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*. 18:2, s. 233-249
- Nylander, Erik & Östlund, Tomas (2018). "Folkhögskolans samtidshistoria: Deltagare och kursutbud 1997-2016". I Laginder, Ann-Marie, Önnesjö, Eva, Carlsson, Irma & Nylander, Erik (red.) (2018). *Folkbildning & Forskning: Årsbok 2018: Folkhögskolan 150 år*. Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning
- Paldanius, Sam (2014). *Särskild folkhögskolepedagogik? [Elektronisk resurs] Erkännandets didaktik i folkhögskolor*. Örebro, Sweden: Örebro universitet. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-49576>
- Skolverket (2018) *Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor* tillgänglig på <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3927>
- Steget vidare: undersökning bland folkhögskolans deltagare 2013*. (2015). Stockholm: Folkbildningsrådet

FLICKSKOLAN

– En utbildning anpassad efter klass och kön

I mitten av 1800-talet startades en rad flickskolor runt om i Sverige. Det var privatskolor avsedda för borgerskapets döttrar. Syftet var att ge flickorna en allmänbildning så att de kunde föra sig i sociala sammanhang, sköta ett hem, fostra barn och vid behov yrkesarbete. Pedagogiken var till viss del radikal för sin tid – inte minst i svenskämnet.

Under 1800-talet hade den borgerliga samhällsklassen vuxit sig stark och kom därmed att få inflytande över bland annat utbildningsväsendet. De var drivande när det gäller folkskolans etablering och inrättandet av en real- och gymnasieutbildning vid pojkläroverken. De lade också fram flera förslag i ständsriksdagen som gick ut på att inrätta högre statliga flickskolor avsedda för deras döttrar. Dessa avvisades dock med motiveringen att staten enbart bekostade en utbildning som kom staten till del fullt ut, vilket de inte trodde att en flickutbildning skulle göra. Detta bidrog till att det högre borgerskapet tog saken i egna händer och började inrätta högre privata flickskolor i större och medelstora städer vid 1800-talets mitt.

I läroverken och flickskolan utvecklades ett klass- och könsanpassat bildningsideal. Vid denna tid var det en självklarhet att den högre utbildningen vände sig till de högre samhällsklassernas barn och anpassades för de olika roller som respektive kön ansågs ha i samhället. Vid läroverken

utbildades pojkar för kommande yrkesliv inom manschettyrken och vid flickskolorna utbildades flickor för hemmets skötsel, barnuppfostran och lägre tjänstemannayrken. Uppfattningen var att kvinnans främsta uppgift var att verka som maka och mor, men att samhällsförändringar såsom ökade medborgerliga rättigheter och ogifta kvinnors behov av försörjning ställde krav på en högre allmänutbildning. Den borgerliga kvinnan ansågs också behöva en kulturell allmänbildning för att matcha den borgerliga mannen och för att kunna föra sig i borgerliga sociala sammanhang.

Experimentell utformning

De privata flickskolorna var inte styrda av statliga propåer, vilket gav utrymme för en mer experimentell utformning. En viss påverkan från pojkläroverken och samhällets konventioner kan märkas, men friheten att formera flickskolan utifrån nya pedagogiska och innehållsmässiga synsätt framträder tydligt via flickskolors arkiv, samtida

tidskrifter och protokoll från flickskolemöten som hölls regelbundet.

På 1860-talet inrättades det högre statliga flickskoleseminariet med tillhörande övningsskola i Stockholm. De blev stilbildande för landets flickskolor. Flickskolan kom emellertid att få sin särprägel genom reformpedagogiska idéer, som flickskolelärarinnan Anna Sandström utvecklade under 1880-talet. Hon opponerade sig mot det rådande pedagogiska idealet som gick ut på att eleverna lärde sig utantill, utan eftertanke eller praktisk övning. Hon menade också att ämnesinnehållet i många fall låg långt över elevernas kunskapsnivå och förmåga att förstå. Som exempel lyfte hon fram franskans överdrivna teoretiserande kring det grammatiska, istället för att fokusera på att lära eleverna tala, läsa och skriva språket så att de genom förståelse och övning fick behållning och varaktig kunskap i ämnet. Anna Sandström ville få till en förändring i undervisningen som gick ut på att eleverna skulle lära för livet. För att uppnå detta var hennes råd att ta till vara på elevernas kreativitet och lust

att lära. De medel som hon rekommenderade lärare var tydliga och noggranna genomgångar och vikten av att i nära dialog förvissa sig om att eleverna hade förstått vad som skulle läras in.

I flickskolan var de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena lika framträdande som de praktiskt hushållsnära ämnena. Till de praktiska ämnena hörde även teckning, musik, slöjd och gymnastik. Naturvetenskapliga ämnen och matematik hade mindre utrymme inom flickskolan, vilket var en effekt av föreställningen att den kvinnliga egenarten inte klarade av det logiska tänkande som dessa ämnen krävde. Flertalet flickor tog sig ändå förbi denna begränsning genom att läsa in ämnena som privatister och blev därmed behöriga att ta studentexamen, som de fick rätt till 1870.

Undervisning i svenska och språk dominerade

Det som dominerade den teoretiska undervisningen vid flickskolorna var språken. Initialt hade franskan en framskjuten ställning och tilldelades flest timmar. Detta kom emellertid att kritiserats och tongivande röster inom flickskolan menade att det svenska modersmålet borde vara det främsta ämnet bland språken. I takt med att svenskämnet vann insteg vid pojkläroverken under den senare delen av 1800-talet, kom också svenskämnet att få en framträdande roll vid flickskolorna.

I flickskolan formerades det svenska modersmålet kring delmomenten grammatik, skrivning, uppsats, muntlighet, läsning och litteraturhistoria. Grammatiken tog till en början stort utrymme men kom i takt med att dess dogmatism kritiserades att få en mer undanskymd plats till gagn för de andra ämnesdelarna.

Uppsatskrivandet kom tidigt att få en särställning i flickskolan. Genom lekfulla och lustbetonade övningar uppmuntrades eleverna i de lägre klasserna att skiva enklare fantasifulla berättelser för att i de högre klasserna träna upp förmågan att skriva mer beskrivande och resonerande uppsatser. Genom ett nära samarbete mellan svenskämnet och andra ämnen tränades också förmågan upp att sammanställa och redovisa kunskap i text. Som en förberedelse inför yrkesliv tränades formell brevskrivning, skrivelser av olika slag samt diktamen. Rättstavning fanns tidigt med

i undervisningen och eleverna tränades också efterhand att rätta varandras texter. När det gäller rättning av texter generellt var rekommendationen att lärare skulle rätta försiktigt med betoning på utveckling, för att inte ta lust och självförtroende från eleverna.

Läsningen och litteratur var också en framträdande del av flickskolans utbildning. I de lägre klasserna övades färdighetsläsningen upp via sagor, vidare till äventyrsböcker som exempelvis Robinson Crusoe. I mellanklasserna utökades läsningen till nyare svensk litteratur och i de högre klasserna fokuserades svensk litteraturhistoria med inslag av norsk och dansk litteratur. I Anna Sandströms anda sågs läsning av litteratur som ett tillfälle för eleverna att lära om livet, människor och omvärlden. I flickskolan var diskussioner kring litteratur, författarporträtt och uppläsning en vanlig del av litteraturundervisningen, vilket sågs som viktiga komponenter för den borgerliga kulturella kunskapsbasen.

Välläsning ingick också i svenskämnet, där artikulation, lagom talhastighet, betoning, andning, och kroppshållning tränades. Det sågs även som en bra övning för att på ett naturligt sätt träna muntlighet. Eleverna fick börja med att återberätta sagor med egna ord och lite senare någon fritt vald upplevelse. Det handlade inte om utantilläsning, utan eleverna uppmuntrades att berätta med egna ord. Successivt tränades flickorna i muntlig framställning på ett lekfullt och lustbetonat sätt med målet att de i de övre klasserna skulle kunna hålla muntliga presentationer och föredrag.

Ansågs otidsenlig och lades ned på 1960-talet

I anslutning till 1962 års skolreform beslutades att flickskolorna skulle läggas ned, som sedan 1928 hade varit ett kommunalt ansvar. Motiveringen till nedläggningen var att flickskolan ansågs otidsenlig i en tid då det nya idealet var att alla oavsett klass- och könstillhörighet skulle få samma typ av utbildning, gå i samma skolor och dela klassrum.

Det svenskämne och den pedagogik som utvecklades i flickskolan kom att inspirera till det svenskämne som etablerades i grundskola och gymnasium i anslutning

till 1960-talets skolreformer. I ljuset av detta kan det konstateras att det svenskämne som utvecklades i flickskolan var före sin tid med tanke på grammatikens tillbakahållna roll, uppsatskrivandets kreativa och lustbetonade funktion, läsningen och litteraturens betydelse för att förstå sig själv och omvärlden och den medvetet muntliga träningen i en tid då flickor förväntades vara tysta. Likaså framstår den mjuka, förståelseinriktade pedagogiken, bort från utantilläsning och auktoritetsstyrda undervisningen som radikal för sin tid.

Lisbeth Hurtig

Lisbeth Hurtig är doktorand i pedagogiskt arbete med inriktning mot svenskämnets didaktik och universitetsadjunkt vid Linköpings universitet.

LÄS MER:

Florin, Christina; Johansson, Ulla (1993) *"Där de härliga lagrarna gro..."*. Kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850-1914. Stockholm: Tiden.

Herrström, Gunnar (1972). "Flickor vid 1928 års riksdag". I *Årsböcker i svensk undervisningshistoria*, 128. Stockholm. (rör flickskola och flickors rätt till läroverstudie)

Kyle, Gunhild (1972). *Svensk flickskola under 1800-talet*. Göteborg.

Nordström, Marie (1987). *Pojkskola, Flickskola, Samskola. Samundervisningens utveckling i Sverige 1866-1962*. Lund.

Schånberg, Ingela (2004). *De dubbla budskapen. Kvinnors bildning och utbildning i Sverige under 1800- och 1900-talen*. Lund: Studentlitteratur.

Schånberg, Ingela (2001). *Genus och utbildning. Ekonomisk-historiska studier i kvinnors utbildning ca 1870-1970*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Ullman, Annika (2004). *Stiftarinnegenerationen. Sofi Almqvist, Anna Sandström, Anna Ahlström*. Stockholm.

VIKTIGT BIDRAG OM UNDERVISNING I POESI

Heidi Höglunds avhandling *Video Poetry* visar hur lärare kan arbeta med poesi och litterära klassiker på ett nytt sätt. Hon har analyserat hur en grupp elever gemensamt tolkade en dikt av Karin Boye och transmedierade den till en kort videofilm.

AVHANDLING

Titel: *Video Poetry: Negotiating Literary Interpretations. Students' Multimodal Designing in Response to Literature*
Av: Heidi Höglund.
Disputation: 2017-09-15.
Högskola: Åbo akademi, Vasa.

Heidi Höglunds doktorsavhandling *Video Poetry: Negotiating Literary Interpretations. Students' Multimodal Designing in Response to Literature* är ett mycket välkommet bidrag till den litteraturdidaktiska forskningen om modersmålet (L1), också internationellt sett. Ämnesvalet är angeläget och högaktuellt. I den finska läroplanen är multiliteracy en de sju huvudkompetenserna sedan 2014 och den visuella vändningen är sedan länge ett faktum, dessutom är den inte bara visuell utan snarare multimodal. Hur kan då skolans modersmålsundervisning hantera denna nya situation?

Höglund undersöker grundskoleelevers användning av olika semiotiska resurser vid en transmediering av en poetisk text genom att analysera både elevernas kollektiva arbetsprocess då de läser och diskuterar dikten "Jag vill möta" av Karin Boye och hur de sedan tillsammans transmedierar den till en digital kort videofilm. Såväl processen som produkten ingår i studien, vilket är ovanligt i såväl den finlandssvenska modersmålsdidaktiska forskningen som i den svenska.

Underbeforskat område

Valet av poesigenren är mycket bra, eftersom poesiundervisning är ett underbeforskat område inom den litteraturdidaktiska forskningen, vilket Anna Sigvardsson visat i sin internationella forskningsöversikt från 2016. De flesta studier som undersöker litteratur i skolsammanhang för elever på högstadiet handlar om prosa. Att avhandlingen alltså sätter poesi i fokus samt kombinerar en design som innehåller en undersökning av både processen och produkten är innovativt. Därtill skall sägas att Höglund var tidigt ute med idéerna, då den första empiriinsamlingen till pilotstudien samlades in redan 2009.

Avhandlingen är föredömligt tydligt och klart disponerad. Höglund argumenterar väl för sina val

och syftet, och hon är påtagligt inläst i den anglosaxiska, tyska och nordiska forskningen. Det analytiska och teoretiska ramverket är relevant och Höglund redogör stringent för multimodal socialsemiotisk teori, performativitet, transmediering och sin syn på text och läsare. Ett centralt begrepp som förekommer många gånger i avhandlingen är *negotiating* (förhandling). Detta begrepp tenderar att bli något vagt och skulle ha vunnit på att definieras tydligare, eventuellt skulle det i analysen också ha kunnat relateras till makt. Det hade kunnat klargöra varför elevernas förhandlingar slutar på ett visst sätt när de tolkar dikten eller att gruppen går på en linje när de till slut bestämmer sig för hur de skall transmediera dikten till en kort videofilm.

En elevgrupp analyserades

Det empiriska materialet är insamlat år 2010 från tre grupper om fyra elever i årskurs 8 under fem lektioner under en femveckorsperiod i en svensk-språkig skola i Finland. Det analyserade materialet i avhandlingen är däremot mindre. Det rör sig om en grupps material (sju timmars videoinspelat material och en digital video på två minuter och 14 sekunder). Avhandlingens empiriska material är alltså ganska litet, men det fungerar bra och studiens kvalitativa ansats förpliktar inte till att ha med allt som spelats in. I analysen har en speciell grupp valts ut med argumentet att de fullföljde uppgiften väl och producerade material. Här hade det också varit intressant med en utförligare diskussion kring varför arbetet i de två andra grupperna inte fungerade lika väl eftersom den grupp som nu studeras är den lyckade och resultat dras just utifrån denna grupp. Höglund summerar: "The results generated in this study illustrate that the Video Poetry project supported students to reflect on their understanding of the poem as well as on multimodal designing to

Analysen av filmen, där eleverna själva är med som aktörer, visar också på möjligheten och vikten av att kombinera olika estetiska uttrycksformer i litteraturundervisningen.

explore new ways of representing and negotiation through their own modal arrangements, prompting reflection about the pedagogies for multimodal designing development.” (s.186) Men vad hade alltså hänt om de två andra grupperna var med i analysen? Hade det blivit samma resultat? Vidare är det viktigt att det rör sig om en skoluppgift och vilka kunskaper eleverna har med sig sedan tidigare om poesi, analys och videofilm torde också ha betydelse. Här hade man kunnat fundera på, med Bernsteins resonemang, vilka elever som gynnas av en svag inramning?

Elevdiskussioner

Riktigt spännande blir det när Höglund redogör för de diskussioner som fördes mellan eleverna om Boyes dikt och när de skulle förhandla om vad de skulle ta med i filmen. En diskussionsfråga rörde diktjagets kön och hur den poetiska rösten skulle kunna förmedlas i videofilmen. Catrin argumenterar exempelvis för att könet inte spelar någon roll, medan Casper inte alls instämmer. Efter att de konstaterat att diktens författare är en kvinna – Karin Boye – bestämmer sig gruppen för att rösten på filmen som läser dikten också skall vara av en kvinna. Denna sekvens är mycket intressant, men varför sker denna vändning? Och varför blev det biografiska perspektivet så styrande? Detta kan också kopplas till frågan tidigare om vad eleverna har med sig in i läsningen och kontexten, om vilket vi vet ganska lite.

Avhandlingen visar emellertid mycket övertygande hur olika semiotiska resurser sätts i spel, liksom hur betydelsefullt exempelvis ljudet blev i den digitala videon, vilket är en resurs som sällan uppmärksammas i den litteraturdidaktiska forskningen. Analysen av filmen, där eleverna själva är med som aktörer, visar också på möjligheten och vikten av

att kombinera olika estetiska uttrycksformer i litteraturundervisningen.

I avhandlingens slutkapitel argumenterar Höglund för att den finska skolan kan ha nytta av denna studie, eftersom den visar vikten av att undervisa elever i att både producera och analysera visuella och multimodala texter. Den visar alltså hur man kan arbeta med en skönlitterär klassisk text på ett nytt sätt i litteraturundervisningen och den litterära texten står i fokus. Avhandlingen konstaterar slutligen att det behövs en utveckling av metaspråk för lärare och elever, vilket är i linje med tidigare forskning (t.ex. Godhe 2014, Magnusson 2015).

Styrkan med Höglunds avhandling är att poesis tas på allvar. Studien visar hur elever (och lärare) kan arbeta med dikt på ett nytt sätt i litteraturundervisningen genom att tänka multimodalt, låta texten stå i fokus för elevernas förhandlingar och att dikt-tolkningar är något som görs tillsammans. Höglund visar också mycket övertygande att videopoesi är en givande multimodal text att arbeta med i skolan och att elevers meningsskapande genom olika semiotiska resurser kan vara betydelsefulla inslag i litteraturundervisningen idag. Den tar också upp svårigheter med designen, som att den tar mycket tid i anspråk med både teknikstrul och långa förhandlingar.

Sammanfattningsvis är *Video Poetry* en uppslagsrik avhandling som ställer intressanta frågor och väcker nya. Avhandlingen är ett viktigt bidrag till modernmålsforskningen och i synnerhet till litteraturdidaktiken.

Anna Nordenstam

Anna Nordenstam är professor i svenska med didaktisk inriktning vid Luleå tekniska universitet och docent i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet.

MISÄR OCH HUMOR

– ståuppkomikern Melody Farshins debut

En förläggare imponerades härom året på ett event i förorten av den unga ståupparen Melody Farshins flödande och drabbande svada och frågade henne därför om hon inte ville skriva en samtidsroman om och för ungdomar från miljonprogramsförorter. Önskemålet var en brännande och lättillgänglig roman där handlingen utspelas i en förort. En bok med korta kapitel på ett enkelt språk, gärna med hemortens språk och ordval.

Förläggaren undrade också om författaren kanske ville bifoga en slangordlista – men det ville inte författaren. För Melody Farshin menar att slang är en lycklig bonus, ett tillägg som berikar det svenska språket. Något att lära sig om man inte redan kan det.

JA, MELODY FARSHIN ANTOG anbudet att skriva en ungdomsroman. Mot löften om att bokreleasen av den kommande boken skulle äga rum i Järva och att de av ortens ungdomar som dök upp på releasefesten skulle få snygga hoodies och varsitt gratisexemplar av boken.

Resultat blev boken *Mizeria*. Så här förklarar Melody Farshin titeln: “När du är som mest mizeria, det är då du kan hitta mest humor. Jag skriver om tunga ämnen för de finns ju omkring oss. Det var så jag för tio år sedan började med standup – mina vänner påpekade att jag har en förmåga att formulera mina åsikter humoristiskt. Jag tror det är mitt sätt

att tänka, det är så jag översätter något i mitt huvud för att komma ihåg det. Även om det är något tungt.”

Om sin egen identitet menar debutantförfattaren att den inte består i att hon är iranier och/eller svensk. Utan att hon består av en mix som är Husby, orten i Järva där hon alltid har bott och där hon bor.

BOKTITELN MIZERIA LIKNAR ordet ”misär” som ju betecknar något som är problemtyngt, mörkt och sorgligt. Och nog är tillvaron ofta tung för familjemedlemmarna i boken – pappa Hussein, mamma Mona och tvillingssykonen Aicha och Ali.

Hussein, som i Iran var fysikprofessor, är i Sverige en utmattad dubbelarbetande taxiförare/busschaufför som hemma hasar fram i massagetofflor. Monas självförtroende har sjunkit för varje år. Det svenska språket är svårt, reglerna i tvättstugan är krångliga och hon oroar sig ständigt för sina barn.

Tvillingarna håller nog av varandra men sedan de blev tonåringar bråkar de allt som oftast. Som när Aicha har snott Alis nya Aididasjacka och därmed, enligt Ali, “heelt har guzzifierat” den. Då planerar Ali att “jiddra” med systemen genom att råka tappa ket-

Melody Farshin
Mizeria
BonnierCarlsen 2018

chup på hennes vita sneakers. Eller när Aicha grämer sig över att hon som flicka lever i “en fucking konservburk” medan Ali, den manliga versionen av henne, får leva livet.

Aicha blir nedbruten av olycklig kärlek. Den spännande Nano, som hade sagt till henne att han visste att Aicha skulle bli hans fru, har slutat att höra av sig. Nano syns

ingenstans. Aicha gråter sig genom nätterna.

Inte heller Alis tillvaro är enkel. Han har börjat använda skäggolja och groomar sig varje vecka för att bli en lika stor “guzzmagnet” som sin beundrade bäste vän, kampsportaren Osman. Men nu vill föräldrarna förbjuda honom att vara med Osman som har fått dåligt rykte och lever farligt.

MAMMA MONA har sömnlösa nätter då hon oroar sig för att Ali ska bli som Osman. Att hennes son ska råka vara i fel sällskap vid fel plats vid fel tillfälle. Hon skräms av polishelikoptrar som brummar över förortstorget. Många av Alis kompisar har skottsäkra västar och bär vapen. En av dem har redan skjutits till döds. Alis kommentar är: “På nyheterna säger de att skjutningarna är ett förortsproblem.

Självbiografi av en ung stark ledare

Åsnor! Det kallas samhällsproblem". Hans mamma Mona undrar vem som står näst på tur att dödas. Då kommer det ett SMS om skottlossning i centrum.

MIZERIA. MISÄR. JA. ÄNDÅ skrattar jag gång på gång då jag läser Melody Farshins sorgliga, språkligt helt lysande och emellanåt oerhört roliga ungdomsroman. Ibland frustar jag av skratt. Ofta ler jag. Trots bokens allvarliga botten. För "mizeria" kan också vara något bra. Något som man blir starkare av.

Så här har Melody Farshin berättat om hur ungdomarna hemma i Husby tog emot *Mizeria*: "Helt ärligt var det vissa som sa att de kom till bokreleasen för guzzarnas skull, för matens skull och för hoodiens skull. Men att det ledde till att de läste ut en bok, som inte lämnade dem med en dumförklaring. Det är jätte viktigt. Knappt ett dygn efter att boken droppats kom samtal. Folk som hoppades på att läsa en sida per dag - dom hade nu sträckläst den inom loppet av samma kväll. Jag blev helt tårögd av en ungdom som sa att äntligen en bok som jag har läst ut, äntligen en bok som inte får mig att känna mig dum. *Mizeria* är skriven för oss".

Lena Kjersén Edman

Lena Kjersén Edman är bibliotekarie, lektor i litteraturvetenskap, läsfrämjare och kritiker.

Många unga flickor på jorden låter idag höra talas om sig och inspirerar andra, trots stort motstånd. Inte minst Malala, som fått Nobels fredspris för sin kamp för flickors rätt till utbildning. Nyligen satte sig den unga svenskan Greta Thunberg ner och sittstreckade. "Våra liv ligger i era händer", menade hon. Allt för planetens överlevnad. I Sverige strider också den unga afghanskan Fatemeh Khavari för nyanlända. Själv "född på flykt", kom hon till Sverige 2015, och har redan engagerat sig starkt i samhället. Hennes förebild är Malala.

Fatemeh Khavari
Jag stannar till slutet
Norstedts 2018

I SIN NYUTKOMNA BOK *Jag stannar till slutet* berättar hon om sitt liv för Dagens ETC-journalisten Anna Hellquist och om sitt engagemang för unga på flykt, till exempel i rörelsen Ung i Sverige. 2018 belönades hon med Martin Luther King-priset.

Boken riktar sig "Till dig som tror att det är möjligt att förändra världen". Fatemeh berättar om sitt liv i Stockholm, och om uppväxten i Teheran. Flykten till Sverige går över Afghanistan, ett hemland hon aldrig hade sett.

Vad gör ett liv på flykt med en person?

Boken börjar med sittstrejken av unga ensamkommande i Stockholm 2017, vilken hon tar initiativ till. Politiker strömmar då till Medborgarplatsen, för att visa solidaritet. Strejken gör henne känd över landet, men hon undrar varför politikerna gör så lite, för att stoppa alla utvisningar. "Vad skulle Palme ha gjort?"

Liksom många afghaner på flykt tillhör hon hazarfolket. Den som läst romanen *Flyga drake* vet hur illa hazarer behandlas i Afghanistan. Många lämnar landet för Iran, så också Fatemehs familj. Till en början lever familjen relativt tryggt i Teheran. Pappan deporteras dock till Afghanistan och har inte återsetts.

Den självständiga Fatemeh drömmer om landet Afghanistan, dit familjen slutligen berger sig, på väg mot Sverige. Väl

där spricker drömmen om ett hemland. På nära håll får hon uppleva hur bomber sprängs runt henne.

BOKEN ÄR NÅGOT OJÄMN i berättandet, men man vill läsa mer om denna unga kvinnas livskamp. Att i ett nytt land så snabbt bli ett ansikte utåt och en förebild för många, är en bedrift. I debattprogram och till politiker talar hon sansat och tydligt: "Att söka asyl är en mänsklig rättighet. /.../svart på vitt är det inte bara vi som behöver er /.../. Ni behöver faktiskt oss också." Särskilt i början av boken är Anna Hellquist mån om att låta Fatemehs röst höras och berättar på en lite korthuggen, men tydlig svenska. Mer lovvärt än litterärt, men så är det ju en intervju baserad text. En del korta huvudsatser och satsradningar till trots, bör boken ändå läsas av många, för sitt upplysande innehåll.

Sverige kan vara stolt över att få sina ögon öppnade av en sådan skicklig ung ledare. Ett framtida politikerlöfte, som kan göra skillnad!

Maria Bergh

SVENSKLÄRARFÖRENINGEN

Vi arbetar med

- svenskämnets ställning i skola och lärarutbildning
- en levande ämnesdebatt
- ett aktivt och medvetet förhållningssätt till språk och litteratur
- svenskämnets helhet
- fortbildning till både blivande och verksamma svensklärare

Medlemskap

Medlem i Svenskläraryöreningen kan svensklärare eller andra enskilda personer vara. Avgiften är från och med 2019, 320 kronor per kalenderår och 140 kr för studerande och pensionärer. Organisationer kan teckna prenumeration på årsboken och tidskriften Svenskläraren för 380 kronor per kalenderår.

Som medlem får du tidskriften Svenskläraren (fyra nr per år), årsskriften, tillträde till föreningens kurser med mera.

Avgiften erläggs direkt på hemsidan www.svensklaraforeningen.se där du samtidigt skriver in namn och adressuppgifter. Alternativt erläggs avgiften till föreningens bankgiro 876-1454 (kontakta då samtidigt föreningen via mail info@svensklaraforeningen.se och uppge adress och mailadress).

Adress

Svenskläraryöreningen
c/o Nils Larsson
Skifferstigen 4
196 33 Kungsängen

E-post: info@svensklaraforeningen.se

URL: www.svensklaraforeningen.se

FB: Svensklärarna

Twitter: @svensklararna

Styrelse

Ordförande:

Nils Larsson
nilslarsson@isd.su.se

Vice ordförande:

Suzanne Parmenius Sward
suzanne.parmenius-sward@liu.se

Sekreterare:

Ulrika Nemeth
ulrika.nemeth2@gmail.com

Övriga ledamöter:

Jenny Edvardsson, jenny.edvardsson@utb.kristianstad.se
Jeanette Lavigne, jeanette.lavigne@gavle.se
Joakim Lygner, joakim.lygner@varberg.se
Kristina Magnér, kristina.magner@malung-salen.se
Anna Nordenstam, anna.nordenstam@lir.gu.se
Christina Olin-Scheller, christina.olin-scheller@kau.se

LOKALFÖRENINGAR

Fatima Brenner föreläser. Foto: Alice Widlund

Författarbesök i Västerås

Den 9 oktober hade några föreningar i Västerås – däribland Föreningen Norden och Svenskläraryöreningen – bjudit in Fatima Bremmer till Stadsbiblioteket. Hon är journalist och författare och hon kom för att berätta om sin bok *Ett jävla solsken*. Det är en biografi över Ester Blenda Nordström, som har kallats Sveriges första undersökande reporter. Fatima tilldelades Augustipriset år 2017 för biografien.

År 1914 tog journalisten Ester anställning som piga på en gård i Sörmland. Hon wallraffade, arbetade under täckmantel, långt innan detta begrepp hade blivit uppfunnet. Så hade ingen journalist gjort tidigare. Hennes upplevelser publicerades som en artikelserie i *Svenska Dagbladet*. Reportaget väckte en enorm uppmärksamhet och den då 23-åriga Ester blev en megakändis i hela Sverige. För sitt intressanta och engagerade föredrag avtackades Fatima med bokgävor från de medverkande föreningarna.

Alice Widlund

Svenska språket under 1000 år

Den 3 oktober hade Föreningen Norden bjudit in Dan Linder till Stadsbiblioteket i Västerås. Medarrangörer var Svenskläraryöreningen, Västerås arbetarinstitut och Västerås hembygdsförening.

Dan Linder är skribent, föreläsare och känd radioröst. Han kom för att tala om "Orden vi ärvde – om svenska språkets utveckling under 1000 år". Från urnordiskan, vilken troligen lät som isländskan gör nu, kommer de olika nationella nordiska språken. Med kristendomen på 1000-talet fick vi de första utländska låneorden i vårt språk. Under medeltiden kom många tyska ord in i vårt land, på 1700-talet blev franskan ett populärt språk och under 1900-talet har låneorden från England och USA varit dominerande. Dan Linder avtackades med varma applåder och bokgävor.

Ulf Wilund

Lärarpar skriver tillsammans

Mikhael och Elin E Mikalides

Bor: Huddinge.

Yrke: Lärarpar som skriver böcker på fritiden.

Böcker skrivna tillsammans: *Agalias väktare*.

Eliona (2015), *Agalias väktare*. *Asrid* (2018).

App: Har utvecklat appen *Boksamtal*.

SPRÅKET HAR EN CENTRAL ROLL i våra liv. Det är vårt viktigaste verktyg. Språket formar oss, gör oss till den vi är, och formar våra möjligheter i livet. Språket är så mycket mer än bara ett kommunikationsmedel. Det vidgar vår begreppsvärld, hjälper oss att tänka komplexa tankar, samt inhämta och lagra kunskap. Med hjälp av språk kan vi även förhandla om makt. Vi kan göra motstånd och visa makt. Med ett rikt språk är det lättare att vara delaktig i samhället, göra sin röst hörd, förverkliga sig själv och nå sina drömmar. Saknar man ett rikt språk är man maktlös, då kan man inte påverka sitt liv och förverkliga sina drömmar. Det tar år att bygga språk och därför är det viktigt att tidigt väcka barns lust för språk. Att stärka läs- och skrivkulturen har blivit vårt livsprojekt. Varje dag stärker vi läs- och skrivkulturen som lärare och författare.

Vi, Mikhael och Elin, är gifta sedan 10 år tillbaka och vi brinner för att väcka läs- och skrivlust. Vi är båda utbildade och verksamma lärare och på fritiden skriver vi böcker. Vi skriver böcker på var sitt håll men vi skriver även på en gemensam fantasyserie som heter *Agalias Väktare*. Andra boken i serien släpptes tidigare i år.

SOM LÄRARE HAR VI MÅNGA och långa lov, och då passar det utmärkt att skriva böcker. Så upplevde vi det för några år sedan i alla fall. Idag har loven krympt och det finns inte så många timmar kvar på dygnet för alla projekt vi vill genomföra. Dessutom har vår familj växt. Numera består den av tre barn, två katter och på något vis känns det som att det är anledningen till att dygnets timmar har krympt. För att hinna med att vara lärare och skriva böcker, förutom att vara trebarnsföräldrar, har vi gjort många uppoffringar för att hitta skrivtid och tid för att skapa språkutvecklande skolprojekt. Barnen går först, men själva har vi slutat med diverse fritidsaktiviteter och sociala möten. Det finns inte lika mycket tid till att träffa vänner eller gå på konserter och teater.

Sedan förra året arbetar vi på samma skola, Vårbyaskolan i Huddinge, och från och med den här

terminen har vi även valt att ha våra skrivbord intill varandra i arbetsrummet. Är det inte påfrestande att arbeta så nära varandra? Blir ni aldrig trötta på varandra? Flera av våra kollegor har varit skeptiska. Vi var också lite tveksamma i början när vi fick möjligheten att arbeta tillsammans.

PÅ NÅGOT SÄTT HAR VI lyckats förlänga dygnets 24 timmar och vi har skapat mer tid genom att välja att arbeta så nära varandra. Tidigare har vi brottats med att hitta skrivtid och tid för våra

språkutvecklande projekt. Fördelen med att vi arbetar på samma skola till vardags, är att vi kan prata jobb i bilen, på väg till jobbet, under lunchrasten och på kvällen. Ibland kan det bli för mycket, men samtidigt tycker vi att det är smidigt och jätteroligt. Idag kan vi inte tänka oss att arbeta på

olika arbetsplatser. En dag kommer vi nog att arbeta på olika håll men det kommer att dröja innan vi väljer att göra det.

Förutom att skriva böcker strävar vi efter att skapa språkutvecklande projekt. Tillsammans med våra elever strävar vi efter att skapa verkliga projekt som väcker deras läs- och skrivlust. Bland annat har ett av våra projekt utmynnats i boken *Konsten att skriva dikter*, som blev utsedd till en av årets böcker av Statens kulturråd. Ett annat av våra projekt har utmynnats i appen *Boksamtal*. Det är ett unikt pedagogiskt verktyg som har blivit uppmärksammat av både EU-kommissionen, Skolverket och en rad medier. Idag används appen av tusentals lärare, föräldrar och bibliotekarier.

VI FORTSÄTTER ATT KÄMPA för att väcka läs- och skrivlust. Att arbeta med barn, och se individer växa, är det bästa som finns. Vårt arbete är meningsfullt och det känns som att vi gör skillnad varje dag. Som lärare formar vi inte bara individer utan även framtiden. Genom att förse barn med ett rikt språk vill vi ge barn möjligheten att nå sina drömmar. Tidigare drömde vi om att kunna kombinera vårt lärarskap med vårt författarskap. Idag lever vi vår dröm.

Varje dag stärker vi läs- och skrivkulturen.

Avsändare:
Svenskläraren
c/o Carl-Magnus Höglund
Ingelsetorp 13
438 54 Hindås

NYHET!

**NATUR &
KULTUR**

Nu är den här!

STADIEBOKEN

– svenska och sva för åk 7–9

Kontakt stadielik är allt du behöver om du undervisar i svenska och sva på högstadiet. Stadielik boken innehåller 26 arbetsområden som tydligt vägleder eleven från början till slut – från förmågor till bedömning.

Kontakt stadielik boken täcker in kursplanens innehåll i både svenska och sva. Använd stadielik boken helt i din undervisning eller som komplement till ditt eget material.

Ett innehåll som peppar eleverna

- ★ Tolka, tänk, tokhylla Tranströmer
- ★ Granska en lätttext av Veronica Maggio
- ★ Gör ett eget sommarprat

Innehållet i Kontakt skapar diskussion, utmanar elevernas tankar och kunskaper och plockar upp deras intressen - från förmågor till bedömning.

Beställ ditt utvärderingsexemplar på nok.se/kontakt